

Milovan Antonić **VODENICE**

BIBLIOTEKA
MONOGRAFIJE

Urednik
Ranko Pavlović

Recenzent
Prof. dr Drago Todić

Fotografije
Milovan Antonić

Grafički urednik i dizajn
Zoran Sovilj

Milovan Antonić

VODENICE

Donji Agići, 2019

Čim oči sklopim, ja odmah vidim
i potok Japru, i vrba red,
evo i mlina prepunog lupe
i pred njim Triša, starina sed.
Oko tog mlina proskitah davno
detinjstvo svoje nezaboravno...

Branko Ćopić

Sadržaj

7

VODENICE KROZ PROSTOR I VRIJEME

Uvod 8

Vitlovi i žrvnjevi 11

Električni mlinovi potisnuli vodenice 25

Mit i stvarnost 28

33

Priča o podgrmečkim vodenicama i njihovim rođakama RUŠEVINE KRIJU TAJNE

Gdje su danas djevojački snovi? 35

Ukus koji se ne zaboravlja 36

Svjedočenje o postojanju i nestajanju 37

Novi život stogodišnje vodenice u Donjim Agićima 47

Mlinovi kojih više nema - Novi Grad 90

Odoljeli zubu vremena 93

Mlinovi u Pounju nekad i sad 94

Rođake grmečkih vodenica 100

111

IZLOŽBA DOKUMENTARNE FOTOGRAFIJE PODGRMEČKE VODENICE – ODJECI U JAVNOSTI

Otvorena izložba fotografija podgrmečkih vodenica 112

Novi Grad: Izložba fotografija „Podgrmečke vodenice“ 114

Sa portala bašta balkana 116

Podgrmečke vodenice „zapljusnule“ Savamalu 117

Opjevana izložba o Podgrmečkim vodenicama 120

Podgrmečke vodenice - blago željno obnove 121

Supružnici Marinović zavičaju poklonili mlin 123

125

VODENICE KROZ STIHOVE I LEGENDE

KOD STAROG MLINA 126

DEDA TRIŠIN SAN 127

MLIN JE STAO 128

STARI MLIN 131

VODENICA 134

ZABORAVLJENA VODENICA 135

LEPA VODENIČARKA 140

PJESMA O VODENICI 141

NOĆI STRAVE I UŽASA 142

VODENICE
KROZ
PROSTOR
I VRIJEME

Uvod

Priča o plugu i rataru, o klasu pšenice i žrvnju, vodenicama i hljebu zapravo je priča o zajedničkoj sudbini čovjeka i hljeba od najstarijih vremena do danas. Jer, život čovjeka bio je nezamisliv bez osnovne životne namirnice hljeba koji se pravio od brašna samljevenog u vodenici. Miris i ukus kruha poseban je doživljaj, a dodir glatke ili hrapave korice kao i meke sredine pamti se od djetinjstva iz zavičaja za sva vremena. Predrag Matejević u svojoj knjizi „Kruh naš“ podsjeća kako je mnogo puta rečeno da se tijelo i kruh razumiju. On takođe kaže da određeni nazivi kruha upućuju na vrijednosti duhovne i svjetovne: „kruh života“, „kruh suza“ i „vječni hruh“ u Svetom pismu; „kruh ugošćenja“, „Blagoslovljeni kruh“, „kruh anđela“, „kruh prijateljstva“ u Psalimima; „kruh za mrtve“ na Mrtvi dan, tvrd i gorak, „sveti kruh“ na praznik Svih svetih, svečan i opor...

Smatra se da prvi zapisi o vodenicama potiču iz prvog vijeka naše ere. U mlađem neolitu, u periodu između 3000-te i 2000-te godine prije nove ere na području Balkana poznata su bila neka poljoprivredna oruđa među kojima su i žrvnjevi za mljevenje žita. Vjerovatno je riječ o žrvnjevima koji su se ručno pokretali. Međutim, prema nekim pisanim i pouzdanim izvorima iz istorije starog Istoka, prve vodenice čije žrvnjeve je pokretala voda izgrađene su u jednoj od najstarijih istočnih država, Uraratu, koja se kao jaka država formirala u devetom vijeku prije naše ere. Ova država u kojoj je bila jako razvijena zemljoradnja prostirala se između Kavkaza, Male Azije, sjeverne Mesopotamije i sjeverozapadnog Irana. Prema validnim istorijskim izvorima zemljoradnička poljoprivreda Urarata koristila je vještačko navodnjavanje. Mnogi irigacioni uređaji i kanali sačuvani su do današnjih dana. Naročitu važnost imao je veliki kanal koji je sagradio car Menua na području jezera Van. Osim što je voda ovih kanala služila za navodnjavanje, ona je pokretala i vodenice, o čemu svjedoči uraratsko vodeničko kamenje koje se čuva u Tbilisiju, u muzeju Gruzije. Vodenice su potom građene u antičko doba, u Kini i Indiji. Takođe, prema provjerenim pisanim izvorima, prve vodenice u Evropi pojavljuju se nešto prije nove ere i to u Grčkoj, starom Rimu i Skandinaviji. Bile su to vodenice sa horizontalnim točkovima i drvenim lopaticama koje je pokretala voda. Intenzivan razvoj mlinova širom Evrope događa se između 12. i 13. vijeka, a upotreba mlina za mljevenje žita proširuje se na kovačnice sa pokretanjem maljeva, zatim na pilanje debljih stabala kao i na pokretanje stupa za pranje i obradu biljaca i suknenih tkanina. „Od Atlantske obale do moskovske Rusije nije bilo sela da nije imalo svog mlinara“, napisao je francuski istoričar ekonomije Ferdinand Brauder. On smatra da je Evropa u 11,12, i 13. vijeku doživjela prvu industrijsku revoluciju izazvanu upotrebom većeg broja mlinova na vodu i vjetar.

Postoje tri preindustrijske naprave, zanatske sprave ili agroinovacije, koje su održavale naš narod kroz vijekove sve do industrijske revolucije u XIX vijeku. Prva od tih naprava je vodenica ili mlin. Druga je stupa ili valjara koja se pravila uz vodenicu za valjanje debelih suknenih tkanina, posebno biljaca. Ova sprava je bila preteča današnje veš mašine. Treće pomagalo, da tako kažemo, jest kovačnica koja je omogućavala dobru žetvu i dobar rod, jer u kovačnici se kuju kose, prave motike, željezna rala, srpovi i kosačice koje su vukli volovi i konji. Od tih alatki zavisila je proizvodnja žita, a time i rad vodenica. Zato i nije slučajno što su Rimljani došli u Pod-

grmeč još početkom ovog milenijuma zbog ogromnih nalazišta gvozdene rude koju su topili. Finalni proizvod bile su željezne poluge raznih veličina. Pogonska snaga za duvanje vazduha u peć i za pokretanje kovačkih čekića bila je voda. Od devete godine I vijeka, poslije pokoravanja Ilira, Rimljani u Podgrmeču počinju da se bave topljenjem željezne rude sve do propasti Rimskog carstva 480 godine naše ere. Bio je to period procvata željeznog obrta u ovim krajevima.

Osim u Ljubiji i njenoj okolini, pored potoka i rječica, majdani za topljenje rude nalazili su se i u dolini Japre: u Blagaju, Maslovarama, Suhači, Čelopeku (Donji Agići), Ravskoj, Čelama i Budimlić Japri, zato što je voda rijeke Japre korišćena za pokretanje takozvanih duvaljki i kovačkih čekića, napravljenih na principu mlinova. Od pomenutih željeznih poluga Rimljani su pravili mačeve, oružje i oruđa, u radionicama koje su se nalazile u Sisku, Mitrovici i Solinu. Među tim oruđima posebno su važne kose i srpovi, bitni i za vodenice. Kasnije, u Podgrmeču i cijeloj Bosanskoj Krajini gradile su se domaće kovačnice u kojima su se proizvodila i razna poljoprivredna oruđa. Tako je u Krajini, bila i ostala čuvena varoš Varcar Vakuf, kasnije preimenovana u Mrkonjić Grad, gdje su bili prvoklasni majstori kovači koji su pravili najbolje kose, srpove, mačeve, sablje, a među njihovim proizvodima čuvene su kose varcarke. Ne treba isključiti vjerovanje da su upravo pomenuti majdani za topljenje rudače, u kojima se za pokretanje duvaljki – mjhova i velikih kola za pokretanje čekića koristila vodena snaga, intenzivnije u 13. vijeku, poslije dolaska Sasa sa Sjevera bile svojevrsne preteče mlinova za žito. I svojim izgledom ličile su na mlinove. I mlinovi za žito su se, u proteklim vijekovima, u Podgrmečkom kraju, masovno pravili na mjestima gdje se nekada topila ruda, u dolini Sane i njenim pritokama, od Ljubije, Šurkovca, Ravske, Bronzanog Majdana, Kamengrada, Sasine, Agića, Čela i Čelopeka pa sve do, niz Japru, Blagaja, Vidorijske i sela Mrakodola, nedaleko od Kostajnice.

Model nekadašnjeg Majdana za topljenje rudače, Muzej RŽR „Ljubija“.

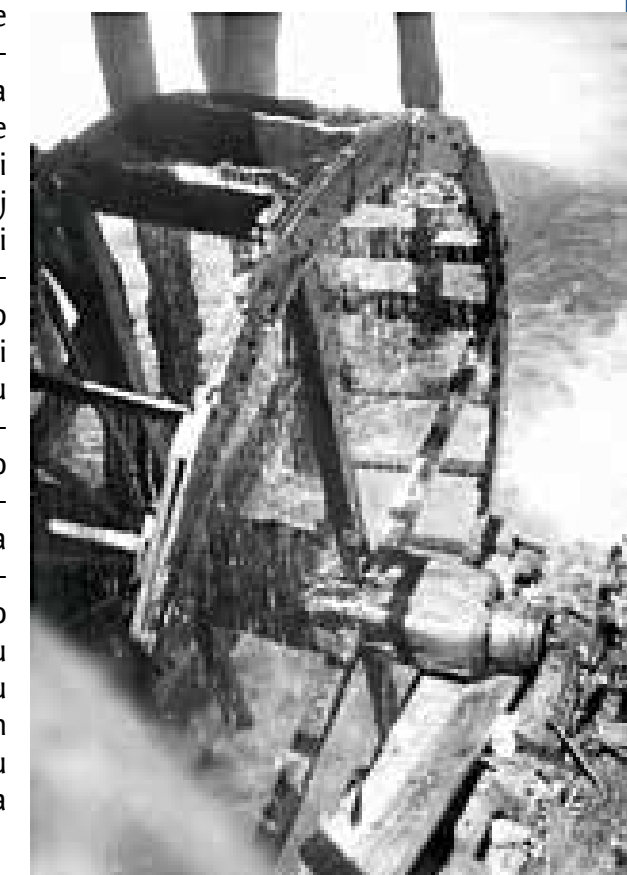
U ranijem periodu, prije žrvnja, u neolitu, žito se nije kosilo kosom već želo srpom, i nije se mljelo u vodenici već se takozvanim stupanjem - pod pritiskom oblog kamena - pretvaralo u brašno, a u kasnijoj fazi žito se žrvnjalo ručno, okretanjem gornjeg kamena, a donji kamen je bio statičan, dok se kroz središnji otvor drugom rukom sipalo žito i tako se mljelo. Brašno je ispadalo kraj žrvnja na drvenu dasku. To je bio prvi prototip vodenica i mlinova koje su prvi izgradili i koristili narodi starog Istoka.

Vitlovi i žrvnjevi

Pomenuto žrvnjanje zadržalo se dugo u krajevima u kojima nije bilo potoka i rječica. U tim krajevima podizane su takozvane suvače. To su mlinovi na konjski pogon gdje su upreguti konji išli u krug i vrtjeli velika vitla preko kojih su kaiševima pokretani masivni mlinski kamenovi, pa se dnevno mljela velika količina žita, a konji su se mijenjali. To se, na primjer, dešavalo u Vojvodini. U Kikindi se i danas mogu vidjeti suvače kao muzejski eksponati na gumnu.

Tipovi vodenica po načinu udaranja vode u točkove su: potočare koje su pokretane udarom vodenog mlaza iz badnja u vitla sa lopaticama ili perajama koje stoje horizontalno, a mlaz vode udara bočno u vitlo, te mlinovi sa velikim točkom koji se pokreće kad se dignu ustava i voda udara u donje lopatice na točku, a točak stoji uspravno. Druga klasifikacija vodenica ili mlinova odnosi se na broj žrvnjeva. Na potocima ili rijekama pravile su se jedna, dvije ili tri jaže kroz koje se voda usmjeravala na svako vitlo, tako je mlin istovremeno mogao da melje na više žrvnjeva. Mlin sa dva žrvnja zvao se dvomlin, a sa tri tromlin. U Podgrmeču su najčešće bili mlinovi sa jednim žrvnjem, a rjeđe sa dva ili tri žrvnja. Na ovom području radio je veliki broj vodenica, ne samo na rijeci Japri već i na rijeci Vojskovi, gdje se početkom prošlog milenijuma sakupilo mnogo vojske, kada je rimska armija porazila ilirska plemena Mezeje i Japode, a po jednom predanju zbog silne vojske koja je tu sakupljena tumači se da je Vojskova dobila ime. Danas je najviše ruševnih mlinova čije su jaže suve i odavno ispunjene trulim šušnjem a mlinsko kamenje rasuto svuda. Još više je mliništa gdje se samo naslućuju tragovi vodenica, a u mnogim selima nema ni tragova o postojanju mlinova i vodenica - potočara. Međutim posljednjih godina, nakon što je Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“ obnovila stogodišnju vodenicu u Donjim Agićima i u drugim selima, krenula je obnova starih ili izgradnja novih vodenica u Podgrmeču.

Kroz žljeb ili badanj, ili preko lopatica vertikalnog točka, voda, kada se podigne ustava, teče što većim mlazom i preko prenosnog mehanizma, vitla, zupčanika i vretena pokreće žrvanj.

Ostaci tromlina u Kršljama u Podgrmeču, na Japrici - ovaj kao i mlin ispod Štekovića bili su obnovljeni tokom posljednjeg rata, jer nije bilo struje pa se nije moglo mljeti na električne mlinove. Poslije 1995. godine prepušteni su potpunom propadanju. Snimljeno 2014. godine.

Prema kazivanju prof. dr Danila Mrkšića, najveći mlin u Lici bio je mlin u Ribniku, selu do Počitelja, koji je imao devet žrvnjeva, ali samo jednu jažu, jer je rijeka Lika imala veliku branu i velikom količinom vode istovremeno je mogla da okreće devet žrvnjeva od kojih su neki bili podešeni za krupnu, a neki za sitnu meljavu. U XIX vijeku vlasnik tog mlina sa devet kola u Ribniku bio je Počiteljanin Nikola Njegovan koji je, školujući sinove u Beču i Pešti, prodavao poneki žrvanj da bi platio školarinu. Jedan od njegovih sinova bio je Maksimilijan Njegovan, admiral austrijske flotile na Jadranu. To govori o tome koliko je velika bila vrijednost jednog žrvnja, jer je vlasnik tog najvećeg mlina prodajući tri žrvnja mogao da plati cjelokupno školovanje za svoja tri sina u Beču i Pešti, za svakog po jedan žrvanj. Ta vodenica je radila tokom cijele godine, jer Lika nikad ne presušuje.

Sve do nedavnog rata mlin u Ribniku je radio, ali sa dva žrvnja i samo povremeno. Nalazi se sedam do osam kilometara istočno od Gospića na pravcu Gračac – Knin. Tokom septembra 2018. godine posjetili smo Ribnik, fotografisali ostatke nekada najveće ličke vodenice i o njegovoj obnovi razgovarali sa mještanimom Antom Vranešićem, četrdesetšestgodišnjim zaljubljenikom u mlinove. On je jedan od pokretača obnove ove vodenice koja po ribničkoj legendi postoji još od Rimljana. Iz telefonskog razgovora sa Tanjom Kolak, direktoricom muzeja u Gospiću saznali smo da arheološki nalazi iz Ribnika dosežu do Ilira i njihovih plemena Japoda. Kada su Rimljani osvajali ove krajeve u žestokim bitkama Japodi su opljačkani i srušeni sa zemljom. Autor ovih redova dodaje da su ilirska plemena Japodi u velikom broju živjela i u dolini Japre u Podgrmeču, gdje su od strane Rimljana doživjeli istu sudbinu. Osim toga, dodala je direktorica Kolak, ovdje su nađeni ostaci iz vremena rimskog i turskog Ribnika, što ukazuje na lokaciju drevnog grada Ribnika. Nastavljamo razgovor sa Antom Vranešićem o staroj vodenici. On kaže: „Vlada Hrvatske dodjeljuje donacije u novcu za obnovu mlinova kao spomenika kulture. Mi smo u Ribniku formirali mjesni odbor i dobili određena sredstva kojima smo rekonstruisali

U ličkom Ribniku najveća vodenica od devet žrvnjeva pamti vijekove. Sliku na kojoj se vidi kako je ovaj mlin izgledao u 19. vijeku dao nam je mještanim ovog sela Ante Vranešić, jedan od obnovitelja temelja, ovog već istorijskog mlina.

Ante Vranešić, na fotografiji, pokraj 11 žrvnjeva koji su mljeli u staroj vodenici. Bili su odneseni i rasuti. Vrijedno ih je sakupio i vratio kraj temelja starog mlina.

temelje stare vodenice. Do sada je predsjednik tog odbora u ličkom Ribniku bio Željko Dukalac. Dobro smo krenuli. Ja sam sakupio svih jedanaest mlinskih žrvnjeva koji su bili raznijeti po selu i razbacani oko vodenice. Međutim, sada je poslove na obnovi preuzela Općina i sumnja se u dalju obnovu“. Kada je Ante Vranešić imao šest godina sjeća se da je sa ocem vozio pšenicu i kukuruz u mlin koji je imao devet žrvnjeva, ali tada nisu svi radili. Takođe, kaže da se 70-tih i 80 – tih godina posljednji mlinar koji je radio u ovom mlinu zvao Marelja Mudrovčić i da sad ima evidencija o 120 nasljednika bivših poredovnika koji su nekada mljeli žito danju i noću. S obzirom na to da rijeka Lika nikada nije presušivala, u Ribnik su dolazili ljudi iz okolnih sela i mjesta da melju žito jer njihove rijeke i potoci tokom sušnih godina nisu imali dovoljno vode.

Put nas je iz Ribnika odveo u pravcu Počitelja i Medaka ispod Velebita. Ova dva sela, zajedno sa susjednim Divoselom i Čitlukom, koja se nalaze u najplodnijem dijelu Ličkog polja, opljačkana su i srušena sa zemljom krvavog septembra 1993. godine. Željeli smo da u Počitelju fotografiramo ostatke nekadašnjih vodenica, ali skrenuta nam je pažnja da bi to bilo opasno jer je to područje još uvijek pod minama. Tako smo kroz Počitelj prošli kolima bez zaustavljanja, vidjevši samo jednu obnovljenu kuću sa pčelinjakom. U Medaku, kraj ceste, sreli smo jednog starijeg čovjeka koji nas je obavijestio da se u ovo selo vratilo tek pet do deset ljudi. Što se tiče vodenica iznosimo kazivanje mog dragog prijatelja, čuvenog beogradskog profesora Filozofskog fakulteta, sociologa, rođenog u Počitelju, pokojnog Danila Mrkšića. Evo šta nam je on rekao o vodenicama u Počitelju: „Na izvoru Počiteljice, gotovo do samog izvora, bio je Vitaski mlin, a dvjesto metara nizvodno mlin čuvene porodice Došenovića u 18 vijeku. Jovan Došen – Došenović je bio pjesnik, filozof i saradnik Dositeja Obradovića. On je autor prvog udžbenika za srednje trgovačke škole od Budima do Trsta Male čislenice ili Male računice po kojima su đaci izučavali kamatne i trgovačke račune, trgovačku matematiku za zanatske škole trgovačkog smjera. Doktorirao je u Padovi i jedan je od prvih učenih Srba u ovom kraju, a napisao je i pjesmu Oda Počitelju. Iz ove porodice bila je generacija sveštenika među kojima su Manojlo

Obnova stare Njegovanove vodenice.

Jedan od sačuvanih žrvnjeva najveće ličke vodenice.

Ante Vranešić voli da sakuplja stare predmete među kojima su i potkvice za volove (volovske zaprege) kojima su dovozili žito u Njegovanovu vodenicu.

Na izvoru Počiteljice bio je Vitaski mlin, a 200 metara nizvodno Popov mlin, čuvene porodice Došenovića u 18. vijeku. U Počitelju, na Lici, prema Metku bio je najveći mlin – Ljubovića mlin, dvo ili tromlin. Na potoku iz Velebita, iza Gradine, blizu Počiteljice bio je Vuksanski mlin. Na rijeci Stubalj, kod zaseoka Njegovana, bio je mali mlin, pa je ostao naziv Mlinac. Mlio je samo u jesen i s proljeća, kad su velike vode, ispričao nam je, čuveni profesor, Danilo Mrkšić, rodom iz Počitelja. Na slici: ostaci razrušenog Vitaskog mlina, na rijeci Počiteljici u Počitelju ispod Velebita.

Došen i njegovi sinovi sveštenici. Oni su na rijeci Počiteljci krajem 19. vijeka napravili još jedan mlin zvani Popov mlin. U Počiteljcu na Licu prema Metku bio je najveći mlin - Ljubovića mlin, zvanično Ljubojević. Bio je dvo ili tromlin. Na potoku sa Velebita, iza Gradine blizu Počiteljice, bio je Vuksanski mlin. Na rijeci Stubalj kod zaseoka Njegovana bio je mali mlin pa je ostao naziv Mlinac, mlio je samo s jeseni i s proljeća kada su veće vode", ispričao nam je prof. Mrkšić.

Veliki broj vodenica bio je i na rijeci Gacki u Lici, posebno na njenom izvoru u selu Sinac, kao i grozd vodenica na ponoru rijeke Gacke u selu Švica gdje je voda niz brdo „švicala“ u više kanala u utrobu zemlje, a na tim kanalima-rukavcima Gacke pravljene su vodenice.

Prema podacima iz Hrvatske enciklopedije u dolini Gacke, u Lici, tokom 18. vijeka radilo je 60 mlinova sa puno više mlinskog kamenja. Najviše ih je bilo na izvorima Gacke te na skeli u Švici. Na četrdesetak švičkih slapova radilo je dvadesetak mlinica, šest pilana i nekoliko stupa. Prema istom izvoru 1970. godine na Gackoj je radilo 15 mlinica od 80 kola i nekoliko rijetko očuvanih stupa za pranje i obradu sukna. Danas je u Hrvatskoj zaštićeno oko 100 vodenica kao nepokretna kulturna baština.

Voda rijeke Like dovedena je u rijeku Gacku pa je ta voda vođena do akumulacije i odvrćena od Švice koja je ostala suva. Ta voda vođena je ispod Velebita tunelom do Senja gdje je izgrađena hidrocentrala koja i danas pravi skupu struju, a Švica je ostala bez vode i vodenica. Tako je i rijeka Cetina potopila iznad Sinja područje gdje se nalazio srpski srednjovjekovni manastir Dragović, po značaju odmah iza manastira Krka i Krupa. Tokom 1958. godine stvoreno je Perućko jezero i tom prilikom osim manastira potopljen je veliki broj kuća, a stanovništvo raseljeno u Srbiju. Tako je plodna zemlja oko rijeke Gacke i najplodnija oko Cetine sa obe strane potopljena. A kada se voda povuče, zidovi kuća, manastira, crkava, groblja – sve izranja kao avetinjski prizor. Novi manastir Dragović izgrađen je na blagom uzvišenju kod sela Koljani odakle potiču otac i djed ministra u Vladi Srbije Milana Krkobabića, koji danas obnavlja zadrugarstvo u Srbiji.

Tokom izuzetno sušne 1950. godine moglo se mljeti samo na Gacki u Sincu kod izvora i na utoku u ponor Švice, kao i kod izvora rijeke Počiteljice, pritoke Like, te u Ribniku, ali samo na dva kola, pa se čekalo na red.

U Lici se žito često počinjalo mljeti odmah poslije žetve, jer se u nekim krajevima dešavalo da potoci preko ljeta presuše, pa se moralo čekati do jeseni ili voziti daleko u neki kraj gdje je bilo više vode pa se žito mljelo i tokom ljeta. Mljelo se žito i za ljude i za stoku. U vodicama su se mljeli: pšenica, raž, kukuruz, ječam, proso, zob, heljda, pir (stari tip pšenice sa dvostrukom jakom košuljicom i klasjem slične ječmu).

Prema provjerenim podacima, još u drugoj polovini 19. vijeka, u cijeloj Dalmaciji bilo je aktivno više od 540 mlinova na vodeni pogon, što govori o visokom stepenu razvijenosti ove djelatnosti kao i o velikom ekonomskom i društvenom značaju mlinske industrije u Dalmaciji.

Grozdovi vodenica krasili su i rijeku Zrmanju, a najveći među njima, više od desetak, izgrađeni su još prije Prvog svjetskog rata u selu Muškovci na obalama Zrmanje pored prelijepih slapova i bukova. U istraživanju Šime Peričića o gospodarskim prilikama Bukovice i Podgorja u 19. vijeku navodi se da su početkom 19. vijeka Muškovci imali tri mlina, te da su 1846. godine Pajo Buljević i Mitar Zekanović izgradili još po jedan mlin. A poslije toga, tačnije 1861. godine u Muškovcima porodica Vukadinović gradi takođe jedan mlin, a porodica Milanko u blizini mosta još dva mlina. Peričić saopštava da je u obližnjem selu Žegar 1860-tih bilo čak 12 mlinova, od kojih pet u vlasništvu porodice Komazec.

Muškovci su smješteni na području Bukovice, na prelazu između južnog dijela Like i sjeverne Dalmacije. Pripada opštini Obrovac. U ovom selu sve do posljednjeg rata živjelo je uglavnom srpsko stanovništvo, a žito se mljelo u svih desetak vodenica. Prije ovog rata ovdje je živjelo 530 Srba od kojih se vratilo svega 60. Među njima je sedamdesetogodišnji Stevo Buljević zvani Mirkan. On je vlasnik jedinog mlina koji i danas radi i u kojem se melje žito, a od dobijenog brašna spremaju se domaća jela u obližnjim restoranima i domovima koji pružaju usluge seoskog turizma domaćim i stranim gostima koji u sve većem broju svake godine dolaze da uživaju u prirodnim ljepotama Zrmanje. Prema iskazu Steve Buljevića, mlinovi su u Muškovcima

dobijali imena po prezimenima porodica kao što su Dragičevići, Stojanovići, Buljevići, Berberi i drugi. Žravnjevi za mlinove, najčešće prečnika 85 centimetara nabavljani su iz Like, a na sat moglo je da se samelje 30 do 35 kilograma brašna. Žrvanj se podešavao tako da se okreće polako pa je brašno izlazilo ne vruće već potpuno hladno, to jest vrhunskog kvaliteta. Ovdje u dolini Zrmanje mlinovi su se pravili od klesanog kamena i pokrivali tankim kamenim pločama ili takozvanim kamenim crijepom jer ovo područje obiluje kamenom. Majstori koji su slagali - zidali ove vodenice klesanim kamenom sa takozvanim špicom - glijetom za obradu, bilu su pravi umjetnici jer i danas se vidi ljepota njihovog rada. Takvih majstora za zidanje kamena danas više nema. U dolini Zrmanje na nekim mlinovima ostali su badnjevi i poneko vitlo sa lopaticama, takozvanim drvenim kašikama koje su pravljene od bukovog drveta sa Velebita. Ta bukva, kako reče Stevo Buljević, nosila se na leđima jer nije bilo nikakvog puta za zaprežnu stoku kroz velebitske strane. U Muškovce i Bilišane ljudi su dolazili da melju žito čak iz Golubića, Zelenograda, Karina i Kruševa. U Karinu je bilo nekoliko vodenica čiji se ostaci mogu vidjeti i danas na prelijepoj rijeci Karišnici koja je tokom nekih sušnih ljeta ostajala bez vode, tako da nije mogla da pokreće mlinske točkove. Prema istraživanju Peričića, na Karišnici 1872. godine postojale su četiri zgrade sa 17 mlinova i suknara. Tri mlina i suknare zajednički su posjedovale porodice Ostojić i Mlinar, a karinski samostan i Stevo Simić zajednički su imali četiri mlina i suknaru.

Sedamdesetogodišnji Stevo Buljević, zvani Mirkan, vratio se poslije rata u Muškovce i obnovio svoj mlin koji i danas melje žito.

Vitlo čuvane Ribničke vodenice na čekanju do njene obnove.

Vitlo koje i danas pokreće žrvanj na jedinoj vodenici Steve Buljevića u Muškovcima.

Na Zrmanji kod Muškovaca, nekoliko kilometara od Obrovca, stotinama godina mljelo se žito, u najmanje desetak vodenica, rasutih na rukavcima čarobnog Berberovog buka, još čarobnije ljepotice rijeke Zrmanje u sjevernoj Dalmaciji. Izvire u Lici, ispod Velebita, nekoliko kilometara od manastira Krupa, a nakon 70 kilometara ulijeva se u Novigradsko – Jadransko more. Ostaci devet drevnih vodenica na lijevoj obali Zrmanje, u blizini Berberovog buka, svjedoče da je ovdje do prije tri decenije bujao život i da je za vodeničare bilo mnogo posla.

Osim u Muškovcima i Bilišanima, uzvodno od Obrovca, četiri kilometra na Jankovića buku, mljelo se u šest mlinova koji su nakon proteklog rata zapušteni i prestali da rade, a poneki mlinski kamen i vitlo svjedoče da su postojali. Uzvodno na Zrmanji slično se dogodilo i sa mlinovima u Žegarju, Mokrom Polju i Erveniku. Kilometar uzvodno od Ervenika zatekli smo ostatke najveće vodenice u sjevernoj Dalmaciji koju je gospodin Ivanković izgradio još davne 1860. godine. Radi se o velikom mlinskom kompleksu sa sedam kola koji smo predstavili u ovoj knjizi pod naslovom „Rođake grmečkih vodenica Zrmanja - Ervenik“. U blizini mliništa zatekli smo sedamdesetogodišnjeg Stevana Kovačevića. Kazao nam je da je nekada u ovom mliništu pet žrvnjeva mljelo pšenicu, a dva su bila namijenjena za kukuruz. Do danas (2018. godina) u ovo selo se vratilo desetak ljudi i, kako reče Stevan nedavno je Poljoprivredna zadruga „Ervenik“ kupila ovaj mlinski kompleks u želji da se oživi stara vodenica i vrati život u Ervenik.

Na kraju našeg razgovora Stevo Buljević iz Muškovaca, povratnik, koji je obnovio svoju vodenicu, i jedina je od nekadašnjih deset koja radi, prisjeća se kako je u ovoj dolini sve do minulog rata narod vijekovima dobro živio od poljoprivrede „Imali smo puno stoke i obilno navodnjavali njive pa su žetve bile bogate. „Ali“, nastavlja Stevo, od 1978. do 1982. godine građena je hidrocentralna na Zrmanji kod Obrovca ispod Muškovaca i Velebita. Tada je od nas seljaka oduzimana najplodnija zemlja na prilično velikom prostranstvu. Za kvadrat zemlje dobijali smo iznos od današnjih 5 kuna, koliko košta čašica konjaka od 0,03. Mnogima ni dan danas nije isplaćeno jer ljudi nisu htjeli da prihvate ponižavajuću cijenu za tako plodnu zemlju“.

Jedan od najljepših grozdova vodenica vidio sam na Kordunu, u selu Rastoke, gdje se u obliku prstena rijeka Slunjića rastače u više rukavaca na kojima je napravljeno desetak vodenica koje i danas melju žito. U ovom prekrasnom predvorju Plitvica, pored vodenica, izgrađeni su i brojni turistički objekti i sadržaji, pa ovo mjesto kao turističku atrakciju posjećuje veliki broj turista. Ništa manje nije ni lijep grozd vodenica koji je obnovljen pored Plivskog jezera.

Na velikim rijekama ljudi su još pravili mlinove kao plovne objekte koji su se zvali mlinovi - lađari. Plovili su od naselja do naselja uz obalu i mljeli žito tamo gdje nije bilo drugih mlinova.

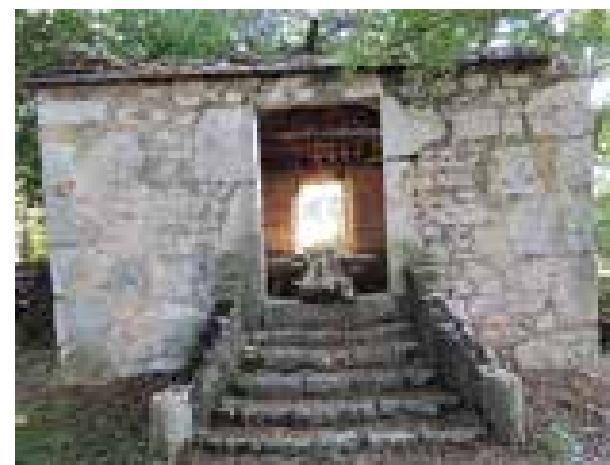
Glavni ulaz u mlinište Ivanković u Erveniku.

Električni mlinovi potisnuli vodenice

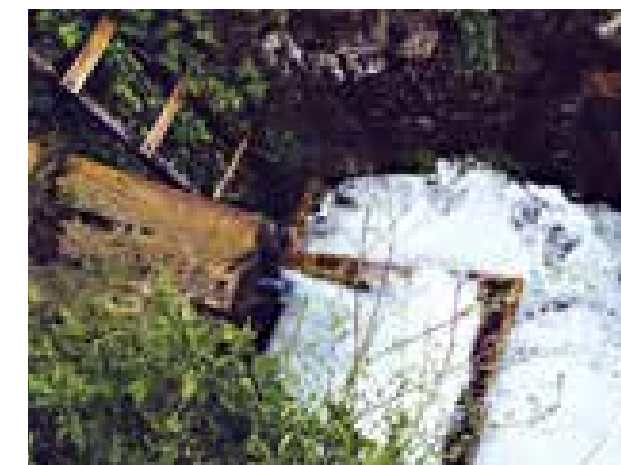
Zahvaljujući Teslinim otkrićima, motori su našli primjenu i u mljevenju žita, to jest u pripremanju brašna za hljeb. Tako je pojava električnih mlinova uticala na gašenje vodenica, a one koje su ostale imaju tri funkcije. Jedna je turistička i donosi prihod preko posjete turista, a ima i obrazovni značaj jer djeca uče kako se nekad živjelo. Druga funkcija je mljevenje žita čime se dobija izuzetno dobro brašno, ukusnije nego iz električnog mlina, odnosno dobija se proizvod izuzetnog ukusa, pa se proja ili hljeb od ovog brašna ne može porediti sa onim iz modernih industrijskih mlinova. Treća funkcija je valjara ili stupa za održavanje starih narodnih nošnji i biljaca. Biljci se stave u drveni kanal u koji se stropoštava jak mlaz vode iz badnja i stvara se centrifugiranje tog biljca, što je prototip veš - mašine. U tom prostoru čekići udaraju tkaninu koja se obrće i razmekšava. Taj proces se zove stupanje - valjanje, poslije čega su biljci mekani, razvlasani, i zimi su bili topli jer su niti unutra razvlasane sa dosta vazduha koji služi kao izolator, a mekši su pa su prijatniji za tijelo.

U Lici najbolji majstori za stupe bili su u selu Raduču kod Gospića, kod zaseoka Tesle, gdje je rođen otac Nikole Tesle, Milutin, kaže nam prof. Mrkšić. Raduč je bio poznat po mnogo vodenica sa stupama gdje su iz drugih sela dovozili biljce i valjali ih. To su bili biljci za ljude, a biljci za konje ne valjaju se, jer su tanji i grublji. Njima se pokriva konj kad je hladno i kad kiša pada. Konj se takođe pokriva dok je pred krčmom čekao Ličanina i tokom pauze pri vožnji drvene građe u Dalmaciju. Po nekim predanjima Ličani su u Dalmaciju vozili prvoklasnu građu sa Velebita, pšenicu i druge proizvode, za šta su dobijali uglavnom loše vino i rakiju, iz čega se može zaključiti da nije bilo poštene trgovine.

Vlasnici mlinova kroz protekle vijekove bili su: crkve, manastiri, samostani, vlastela, obrtnici, imućniji ljudi, begovi i poljoprivredna domaćinstva. Ali, najveći broj mlinova gradilo je pet do deset udruženih domaćinstava, takozvanih poredovnika. Poredovnici – vlasnici mlinova imali su svoje dane u nedjelji za mljevenje žita, kao i pravo kada je njihov red da mogu da ustupe neko vrijeme kako bi i drugi, ljudi koji nemaju svoj red a gravitiraju toj vodenici, mogli da samelju svoje žito. Oni su za to davali ušur, ujam ili mlinarinu. Neki smatraju da je izraz ušur dokaz o slovenskoj starini u ovim krajevima i u rimsko vrijeme, zapravo da su postojale vodenice i slovenska populacija u ilirskom periodu, odnosno početkom prošlog milenijuma, od I do IV vijeka, jer je riječ ušur izvedena iz latinskog jezika. Naši preci su tu riječ upotrebljavali i ona je bila raširenija od našeg izraza ujam što znači uzeti ili oduzeti od nečeg za neku uslugu. Ujam je dio samljevenog brašna koji se daje vodeničaru za meljavu, a visina mu je određivana običajnim pravom.

Pogled na sukнару u Ivankovića mliništu u kojoj su posebnom tehnologijom valjani biljci i sukno za odjeću.

Koševi za valjanje biljaca, danas i tepiha, još su sačuvani pored starih vodenica na Gacki u Lici.

I sada (snimljeno septembra 2018. godine) jasno se vidi žrvanj sa košem, a naslućuju se mjesta gdje je bilo još šest žrvnjeva, jedan do drugog.

Mit i stvarnost

Okupljanja u mlinu i oko mlina bila su značajan oblik društvenog života naših predaka. Ta druženja bila su neka vrsta debatnog kluba, rasprava o seoskim temama, prepričavali su se ozbiljni događaji i tračevi, pripovijedali mitovi i bajke. Vodenice su bile mjesto na kojem su se često odigravale i ljubavne drame. U zagrljaju vodeničara poneka osamljena žena mogla je da dobije popust na ušuru. Vodenice su bile zanimljivo mjesto, naročito noću, uz muziku vitla i stupa, za razbuktavanje straha ili mašte o mogućem pojavljivanju opasnog čovjeka ili opasne životinje, duha pokojnika i vampira. Tada je i nastala riječ vampir, jedina srpska riječ raširena u svim svjetskim jezicima, a po nekim predanjima otuda potiče i riječ vamp žena koja je vatrena i u top formi, i lako zavodi muškarce u toplom zagrljaju, pa je po istom tu-maćenju njen prototip žena koja je u toplom zagrljaju vodeničara dobijala popust na ušur.

Vodenice su imale i strateški značaj, jer su bile važna mjesta u vrijeme ratova i okupacija, na primjer u ličkim, kordunaškim i krajiškim selima za vrijeme NDH kad su ustaše palile mlinove ljudi su bili prisiljeni da se vrte mljevenju žita na ručni pogon. Čak su se bitkama branile vodenice i žitna polja od neprijateljske paljevine, jer trebalo je preživjeti, a da bi se preživjelo bilo je neophodno održati vodenice. Često se dešavalo, u vrijeme okupacije kao na primjer u XVIII vijeku u sjevernoj Dalmaciji, da je okupatorska vlast uvodila velike poreze na meljavu žita u mlinovima i mnoge druge daždbine, što je izazivalo bune i ustanke naroda, kao što je bila Bukovička buna 1704. godine. Centar bune bio je u Biovičkom selu, u kojem je organizovan skup glavarara sjeverne Dalmacije. Odlučeno je da se podigne buna protiv venecijanske vlasti koja je uvela veće poreze nego u tursko doba. Na čelo bune izabran je pop – paroh Petar Jagodić Kuridža rodnom iz Bilišana. Poslije neuspjele bune on je osuđen od mletačkih vlasti na 40 godina tamnice bez svjetla. Sve te godine proveo je u tamnici poslije koje je ostao slijep.

Evo još nekoliko važnih detalja iz bogate istorije sela doline Zrmanje. U Mokrom polju bila je štamparija poslije prve, Cetinjske, i u Goraždu u BiH, treća u Mokrom polju i Mileševi. Blizu Mokrog polja u dolini Zrmanje je selo Plavno u kojem je Dositej Obradović bio učitelj tokom 18. vijeka i tu je napisao Hižicu – bukvar. U obližnjem Žegarju, u dolini Zrmanje gdje je bilo više vodenica, gajen je prvoklasni kupus – čuveni žegarski kupus, jer je navodnjavao vodom Zrmanje. Do Biovičinog sela, tri do četiri kilometra prema Kistanju je selo Nunić, gdje je živjelo bratstvo Matijevića od kojih potiče današnji kralj mesa Petar Matijević. A iz Žegara je rodnom Janko Mitrović, otac čuvenog uskočkog junaka serdara Stojana Jankovića koji je kasnije napravio svoje dvore u selu Islam Grčki blizu Zemunika kod Zadra. Vojevao je protiv Turske sa Ilijom Smiljanićem. Oslobodio je Dalmaciju i Liku od Turske krajem 17. vijeka, u čuvenom ratu – Kandijski rat, koji je vodila Venecija protiv Turske. Na strani Venecije ratovali su Stojan Janković i Ilija Smiljanić Ličanin. Ilija je u borbi sa Turcima poginuo iznad Muškovaca na brdu Vučijak i tu je sahranjen. Iznad ličkog Počitelja, podno Velebita, nalaze se poljane koje se zovu Smiljanića kruzi (kružnog oblika), gdje je Smiljanić vježbao svoju vojsku za sukobe sa udbinskim Turcima, središtem turskog kadiluka ili nahije.

Bilo bi zanimljivo rasvijetliti i to kako se odvijala meljava za vrijeme Turske. Da li je u tursko vrijeme, pored putarine, drvarine, drumarine, mostarine i drugih poreza i nameta, bila nametnuta i mlinarina? Da li je novi okupator, Austrougarska promijenila uslove mlinarije? Takođe, bilo bi zanimljivo sa tehnično-tehnološkog aspekta istražiti gdje se vadio kamen za mlinarska kola ili žrvnjeve. U Podgrmeču kamen za žrvnjeve najčešće se nabavljao iz okoline Dervente ili Bihaća, a najbolji su bili iz okoline Trstenika u Srbiji, iz kamenoloma koji su Nijemci za vrijeme II svjetskog rata naveliko eksploatisali i vozovima kamen odvlačili u Njemačku za potrebe njihovih mlinova za žito. Žrvnjeve iz Trstenika ugradila je, još prije sto godina, u svoju vodenicu porodica Pilipović iz Novog Grada, pa zato nije ni slučajno što je i uprava Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“, dok je gradila novi mlin na rijeci Japri 2006. godine, ugradila žrvanj nabavljen iz Trstenika. Iskustva mnogih koji koriste ovo brašno potvrđuju vrhunski kvalitet.

Potrebno je sagledati i strukturu materijala od kojih su pravljene mlinovi, od kojeg drveta su pravljene badnjevi, kako su dobijane šupljine, čime su sve pokriveni mlinovi (šindrom – drvetom, crijepom), od kakvih brvana su pravljene mlinovi koji su rijetko bili zidani. Vjerovatno da je to zavisilo od kraja do kraja, ili od toga kakvim je materijalom koji kraj raspolagao, drvećem ili kamenom. Posebno je zanimljiva priča o dotjerivanju žrvnja, takozvanom nasijecanju gvozdenim sječivom i čekićem. Za to postoje posebni majstori koji su nasijecanjem mlinarskog kamena omogućavali krupno, srednje i fino mljevenje žita. Na primjer, za stoku se mljelo krupno, srednje su se mljele heljda i zob, a sitno pšenica i kukuruz za ljudsku ishranu.

Osim toga, zanimljivo je i pitanje pravljenja brane u stara vremena. Najčešće je to bilo od pletenog pruča između kojeg se stavljala bujad, pa i kamen da voda ne bi prolazila kroz branu, a pijeskom su se zatvarale rupe. U nekim drugim krajevima brane su pravljene tako što su uz jako pobijene stubove stavljani jedni na druge oguljeni trupci, a začepljivani su kamenjem i drugim materijalom. Ali takve brane nisu bile potpuno zatvorene, ostavljena je mogućnost da propuštaju mulj i sitne grane, da se brane ne bi morale svake godine čistiti. U slučaju velikih poplava one su se mogle projiziti na određenim mjestima, da voda može da prođe i da ne ugrozi mlin.

Zanimljivo je sagledati i kakav je bio jedan radni dan ili radna noć vodeničara. Šta on radi? On mora otići do ustave, mora podešavati čeketalu, mora ravnati brašno u drvenom sanduku ili mučnjaku, lopaticom stavljati brašno u vreće, ložiti vatru i grijati se kad je hladno. Na toj vatri peku se krompir i hljeb od novog brašna, a često se na šišu pekla slanina ili riba ulovljena iznad brane pomoću zapaljenog luča i viljuške privezane na štap, neke vrste ribarskog oruđa zvanog ostve. Tu se drži rakija, može da se popije, ispriča priča, odigra ljubavna dogodovština sa ženama, čega više nema, zatim vodeničar je često znao da tješi i hrabri nesrećne ljude koji su dolazili u vodenicu, ali je mogao da ima i težak, to jest smutni karakter, da bude loš vodeničar koji pravi smutnju i koji se pretvara u vampire ili vukodlake.

Na samom glavnom ulazu iznad vrata i danas stoji ploča na kojoj piše - Juko Ivanković. P. Mate učini ovu mlinicu s trudom velikim za svoju službu. G.G.1860.

U narodnoj poeziji i izvornoj pjevanoj pjesmi često su opjevane vodenice i lijepe pomeljarke. U vodenicama, uz ognjište na kome se pekao hljeb od novog brašna, uz gusle se pjevalo o starim junacima i bojevima i održavao patriotski duh i duhovno jedinstvo naroda.

Vodenice su donekle vrlo zanimljive jer sa svojim žrvnjem predstavljaju jednostavan i istovremeno čudesan ljudski izum koji obilježava istoriju hljeba više od dvije hiljade godina. Vodenice su, uz kovačke mijehove, prvi „motori“ u narodnoj proizvodnji. Na gradnji vodenica oštiro se inženjerski duh i stvarala prva naša tehnička kultura prilikom obrade kamena, pravljenja brana, izrade vitla, čeketala. Svakako da vodenica spada u veliki izum koji je čovjek stvorio, naročito zato što je koristila prirodnu enegriju – vodu, umjesto do tada teškog manuelnog rada.

Posebna draž vodenica je u tome što su građene na najljepšim mjestima, ušuškane u živopisan prirodni ambijent, pa pogled na taj pejzaž stvara upečatljiv estetski doživljaj. Svaki krajolik doživljava se po šumama, bregovima, divljači koja ga nastanjuje, vjetrovima, ali i po vodenicama, a podgrmečki kraj, kao i mnoga druga područja, posebno je bio bogat brojnim potocima, rječicama i rijekama na kojima je bilo moguće podići na stotine lijepih mlinova i vodenica. Na primjer, samo u Srbiji još 1867. godine popisano je 7.000 vodenica, dok je, recimo, 1953. godine na području cijele Jugoslavije registrovano oko 40 000 mlinova - vodenica.

Zato s pravom možemo da zaključimo da su vodenice sastavni dio naše kulturne i materijalne baštine i da predstavljaju opšte kulturno dobro i pravo narodno blago.

Berberov buk na Zrmanji kod Muškovaca.

Izvori:

Pored onoga do čega je došao vlastitim istraživanjem i podataka iz svoje knjige „Zapisi o ljudima i vremenu“ („Vaso Pelagić“, Banjaluka, 2017), autor je u pisanju ovog teksta koristio knjige „Istorija starog Istoka“ V. I. Avdijeva („Naučna knjiga“, Beograd, 1952), „Kruh naš“ Predraga Matvejevića (Grafički zavod d.o.o. Zagreb, 2009), „Ljubijsko rudarenje“ Vukašina Sandalja, (Prijedor 1986) i „Istraživanje gospodarskih prilika u Bukovici i Podgorju u 19. vijeku“ Šime Peričića (Zadar, 2004 godine), „Mlinovi u Dubokoj“ Anđelko Svitlica (Kupreški Sabornik Beograd – Novi Sad 2006), „Vodenice na Drini i njenim pritokama“, akademik Borivoje M. Drobniaković (Glasnik Etnografskog muzeja Beograd 1933), Zbornik krajiških muzeja, Banja Luka, Bihać, Drvar, Jajce, Prijedor, I – 1962. Posebno mu je bilo dragocjeno kazivanje prof. dr Danila Mrkšića.

Raskoš ljepote rijeke Like i njenih obala na ulazu u Gospić.

Čarobna ljepotica – rijeka Japra.

Pogled na novu prelijepu vodenicu u Donjim Agićima.

Priča o podgrmečkim vodenicama i njihovim rođakama

RUŠEVINE KRIJU TAJNE

▪ *Nekada na Japri, Vojskovi i Sanici i potocima koji se u njih ulivaju danonoćno brujalo mlinsko kamenje u stotinjak vodenica, a danas na prostoru podgrmečkih opština Prijedor, Novi Grad, Oštra Luka, Krupa na Uni, Sanski Most i Bosanska Krupa postoji samo desetak vodenica koje melju žito*

Potoci i rječice s vodenicama predstavljali su, a i danas predstavljaju, veliko bogatstvo pojedinih krajeva, sela i porodica. Podgrmeč se pruža između rijeka Une i Sane, a cijeli prostor ispresijecan je potocima koji se ulivaju u tri podgrmečke rijeke ljepotice. Prva je Japra, duga oko 60 kilometara, koja se uliva u Sanu kod Blagaja, mjesta udaljenog sedam kilometara od Novog Grada, druga je rijeka Vojskova, duga 37 kilometara i uliva se u Unu, a treća je Sanica koja izvire ispod grmečkog visa Lisine, njen tok je dug 22 kilometra i uliva se u Sanu kod Sanskog Mosta.

Cijeli taj prostor oduvijek je bio prožet žuborom vode i posebnim zvukom, kako mnogi kažu, kloparanjem vodeničkog kamenja. Vodenice bi se po važnosti za život seljaka mogle izjednačiti sa njivama, livadama i šumama. Tim bogatstvom odlikovao se, a i danas se odlikuje, cijeli Podgrmeč. Pored novoizgrađenog puta Prijedor – Miska Glava – Donji Agići – Hašani – Dubovik – Rudice – Matavazi i u povratku Čađavica – Mala Novska Rujiška – Kršlje – Donji Agići teku mnogi potoci i rječice na kojima i danas ima vodenica, a nekada ih je bilo stotinjak. Malo ih je odoljelo vremenu, pa se u njima i danas može samljeti žito. Većina ih je u ruševinama, a od nekih su ostali samo temelji i tragovi gdje su bili jaža, ustave i drveni stubovi.

Jednu od ove četiri vodenice na Uni u Bosanskoj Krupi, akademski slikar Enver Krupić, po odlasku u penziju 1971. godine, preuredio je u atelje. Tu je, do preseljenja u Bihać, radio i živio desetak godina. Glavna tema ovog velikana jugoslovenskog i bosanskohercegovačkog slikarstva su pejzaži rijeke Une, njeni slapovi i stare vodenice.

Gdje su danas djevojački snovi?

Vodenice su, po pravilu, građene na najljepšim mjestima, na potocima i rječicama, tamo gdje se voda može pregraditi i obezbijediti njen pad, kako bi mlaz iz badnja pokrenuo mlinski točak. Bile su to zanimljive i tajanstvene građevine gdje se okupljao svijet, pomeljari, gdje se pripovijedalo dok se čekalo da iz koša uz pomoć čeketala iscuri žito i nađe se između donjeg i gornjeg mlinskog kamena, a onda kao brašno dospije u kupac – sanduk od drveta u koji sipa samljeveno brašno između dva mlinska kamena.

I podgrmečke vodenice bile su obavijene mistikom, za njih su vezana mnoga vjerovanja i posebne priče, u kojima su dominirale noćne đavolske sile. Svaka od tih vodenica imala je bar jednu svoju priču o susretu vodeničara ili nekog od pomeljara sa nečistim silama. Danas te tajne kriju uglavnom ruševine. I u dužem periodu nakon Drugog svjetskog rata sačuvao se običaj da o Đurđevdanu seoske djevojke, prije izlaska sunca, odlaze do vodenica i umivaju se nad vodeničkim točkom (vitlom) u nadi da će se do idućeg Đurđevdana srećno udati i dobiti porod. Gdje li danas djevojke snivaju svoje djevojačke snove kada više gotovo nema vodenica?

Na rijeci Japri i njenim pritokama i potocima sve do 60-tih godina prošlog vijeka radilo je više od 50 mlinova, slično kao i na Vojskovi. Na Japri su izgrađeni mlinovi uglavnom sa velikim, vertikalnim, točkovima, dok su na potocima i rječicama građeni mlinovi – potočari. U središnjem mjestu doline Japre, Donjim Agićima – Čelopeku, radila je stotinama godina vodenica koja je bila u vlasništvu desetak poredovnika. Među prvim vlasnicima i poredovnicima mlina bilo je nekoliko višechlanih porodica koje su i najviše mljele žita. To su porodice: Stojana Ostojića, Milutina Antonića (Milutin je bio pradjed autora ove knjige), Joje Davidovića, Petre i Mike Čulibrka, zatim Stojančića Davidovića, Ibrahima Kapetanovića, Hasana Alijagića i Ljube Davidovića, i još nekoliko manjih poredovnika koji su imali po četvrtinu reda jednom u 15 dana. Na tom mjestu, u dogovoru sa većinom nasljednika pomenutih poredovnika, zadruga „Agrojapra“ izgradila je 2006. godine novi mlin. Na ulazu u Donje Agiće radila su još dva mlina, kojih više nema, za potrebe zaseoka Kulina, dok su na izlazu iz sela, takođe, radila još dva mlina za zaselak Dedići, čiji ostaci nisu ostali ni u tragovima. Uzvodno od Dedića mlinova, osim u zaseoku Madžanovci na Japri, bila su još čuvana dva mlina u Gornjim Agićima: Hadžića mlin i mlin Huse Džafića. U selu Čele, dobročinitelji

Vodenice na Uni, kod Bosanske Krupe privukle su 70-ih godina prošlog vijeka pažnju autora ove izložbe, dopisnika nedeljnog lista za selo „Zadrugar“, i njegovog starijeg kolege Envera Ekića, urednika ovog lista i velikog majstora novinske reportaže i fotografije. Fotografije vodenica kod Krupe i Otoka, napravljene tom prilikom ostale su kao svjedočanstvo da su postojale.

Mileva i Luka Marinović, na riječici Ovanjskoj 2015. godine, izgradili su novu vodenicu i poklonili je zavičaju. Uzvodno, u selu Cele, na Japri bilo je nekoliko mlinova kojih više nema. Dalje, na potoku Ilidža od istoimenog zaseoka pa sve do Budimlić Japre gdje se ovaj potok ulijeva u Japru, u dužini od 3,5 kilometra bilo je nanizano oko desetak mlinova kojih više nema, a od kojih je samo jedan ostao i danas melje žito vlasnika Milana Miljuša iz zaseoka Ilidža.

Ukus koji se ne zaboravlja

Kada se iz Donjih Agića krene prema Vranovici i Agića brdu, na potoku Valovita, ostalo je poprilično sačuvan mlin zvani „Potočki“, ali se u njemu već dugo ne melje žito. Jedan kilometar nizvodno od Donjih Agića, pored glavne ceste, na potoku Artikovac dugo se mljelo žito na mlinu potočaru po imenu „Mlinčić“, u kojem su najčešće mljeli žito Vujasini i dio ostalih domaćinstava sela Sokolišta. Dalje nizvodno na Japri, u Hozićima, na lijevoj obali Japre, u neposrednoj blizini današnjeg seoskog doma, radila su dva velika mlina: „Borum“ i „Selište“, a vlasnici ovih mlinova bila su od četiri do desetak domaćinstava. Zanimljivo je pomenuti da se takođe u selu Hozići u potoku Nalivanje nalazilo pet mlinova potočara, gotovo nanizani jedan ispod drugoga na svakih 100 – 200 metara. Vlasnici ovih mlinova bili su: Đuko Bjeljac, Huse Čenanović, Edhem Mehinović, Hase Mehinović i čuveni kovač Selim Čenanović. I ovih mlinova više nema. Kao podsjećanje na njih, i kao atrakciju, za svoje potrebe 2004. godine, 300 metara ispod Selimovog mlina, njegov sin, takođe popularni kovač, Sulejmen Čenanović izgradio je novi mlin potočar. O Hozića mlinovima pričali smo sa Emirom Mehinovićem, građevinskim majstorom iz Hozića.

Prema kazivanju osamdesettrogodišnjeg Mustafe Šupkovića zvanog Ćiro, metalca sisačke Željezare i popularnog harmonikaša koji i danas zasniva i zapjeva dragim prijateljima poneku sevdalinku i počasti goste domaćim vinom koje je proizveo od grožđa iz svog voćnjaka, u Suhači nekada su radila tri mlina sa velikim točkovima i sa po jednim žrvnjem. Nizvodno od mosta u centru sela, a ispod zaseoka Brđani, bila je vodenica porodice Hasana Dedića zvanog Hasega. On je osim za svoje potrebe vršio usluge i drugima za ušur, 10 odsto od količine žita. Uzvodno od ovog mlina, kod druge džamije u Suhači, vlasnik mlina bio je Mehmed Vakufac, nešto dalje od njega uzvodno oko 100 metara bio je mlin braće Šupković. Bila su četiri brata (Ćirin otac i tri strica). Svaki od njih imao je svoj red sedam dana mjesečno. Mljeli su za sebe, a preostalo vrijeme vršili su usluge za ušur. Na potoku Suhačica bila su tri mlina potočara: Mile i Steve Rrajišića, Husejina Halilovića i Jusufa Murića. Jedini koji danas postoji i radi u Suhači je mlin potočar u vlasništvu Derviša Kerenovića na potoku Dolovac.

Osim kukuruznog i pšeničnog hljeba koji se pravi od brašna samljevenog u vodenici, ugledni domaćin i voćar iz Suhače, naš sagovornik Ćiro, prisjeća se i danas njihovog primamljivog ukusa i mirisa koje je osjetio još u djetinjstvu. Posebna poslastica bila mu je ljevača, koja se spremala od kukuruznog brašna iz vodenice, naravno od domaćih kukuruza. I danas se u ponekoj kući spremaju razne pite od zelja sa domaćim kukuruznim brašnom i veoma su, veoma ukusne, kaže Ćiro. Kao i u drugim selima, 70-tih godina, uvođenjem struje, vodenice su i u Suhači s vremenom doživjele urušavanje do potpunog nestanka. Jedino, po ponekoj brani, sa koje se navodila voda na mlinski točak, može se prepoznati da je tu nekada radio mlin.

Dalje, nizvodno u selu Maslovaru na Japri, radio je Begov mlin u vlasništvu porodice Kapetanović.

Po tome koliko je moglo da bude brojno stanovništvo podgrmečkog sela Radomirovac možemo da naslutimo po podatku da je samo na potoku Velika rijeka nekada radilo deset mlinova potočara. Ostali su samo mlin zvani „Lipar“ i u Vitasovcima „mlin pod Dudovom njivom“ koji je nedavno obnovljen i melje žito.

Od 19. vijeka pa sve do 60-tih godina 20. vijeka u Novom Ggradu na Uni radili su veliki mlino-vi porodica: Marka i Branka Pilipovića, Milanka Kneževića, Hakije Cerića – Jusbegovića i Begicanov mlin. Bili su to mlino-vi koji su predstavljali pravu atrakciju, poređani po obodu Novskog keja pored kojeg se razvijalo gradsko jezgro tadašnjeg Bosanskog Novog.

Svjedočenje o postojanju i nestajanju

Danas, na prostoru podgrmečkih opština Prijedor, Novi Grad, Oštra Luka, Krupa na Uni, Sanski Most i Bosanska Krupa, postoji desetak vodenica koje melju žito. Ima onih koje još nisu „pale“ i bilo bi potrebno dosta truda da se mlinsko kamenje, koje još stoji na mjestu, pokrene. Najviše je onih vodenica od kojih su ostali samo temelji i na zemlji tragovi ustava. A riječice: Ljubijica, Bijelo vrelo, Čadorka, Drenovača, Koprivnica, Ravska i potoci Valovita, Ovanjska, Lamovita, Ilidža, Kozinčić, Kalin, Rijeka, Japrica slivaju se u Japru, a Japra u Sanu. Vojskova sa svojim pritokama Čađevica, Dubovički potok, Klokoč, ponnornica Glibija, Mlaka i Brska, kao i Skakavac i Blatna, teku svojim koritima, kao što su tekle od iskona i slivaju se u Unu.

Dvije vodenice zaslužuju posebnu pažnju. Prva je na rijeci Japri u Donjim Agićima i nju smo prethodnih godina povratili u život. Brigu o ovoj vodenici, 2006. godine, preuzela je Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“. Ona je u potpunosti renovirana, pokrenut je i vodeničko kamenje, gdje se na starinski način žito pretvara u integralno brašno u kome su u potpunosti sačuvane sve prirodne vrijednosti žitarica. Od toga brašna u zadržnoj pekari peče se traženi „grmečki hljeb“. Ovu vodenicu opsjedaju turisti kada dođu u Donje Agiće. Druga vodenica je u Čopićevim Hašanima na potoku Kozinčić. Ona je, na svu sreću, popravljena, melje žito i podsjeća na vrijeme i ljude koji su ovjekovječeni u knjigama Branka Čopića. I ova vodenica bi mogla postati zanimljiva za turiste. Dodajemo i treću, noovizgrađenu, to jest Deda Trišin mlin koji je konačno obnovljen 2018. godine na potoku Kalin, nedaleko od kuće Branka Čopića u Hašanima i to zahvaljujući donaciji Milorada Dodika 2015. godine, tadašnjeg predsjednika Republike Srpske.

Prethodnih decenija vodenice su zaokupljale našu pažnju, pa smo foto-aparatom nastojali da ostavimo svjedočanstvo o njihovom postojanju i nestajanju. Njih su uništili koliko ljudska nebriga, toliko i električni mlino-vi koji su počeli da ih zamjenjuju sedamdesetih godina dvadesetog vijeka. Danas se vremena mijenjaju, brašno ispod vodeničkog kamena je nezamjenljivo, ali istovremeno vodenice zbog svoje osobne arhitekture, mjesta na kojima su podignute, smirujućeg šuma vode prilikom pokretanja mlinskog točka, mogle bi privlačiti turiste.

Donji Agići 1972. godine – pogled na kulinske mlino-vi i selo sa Hozićkog kamena.

Vodenica u Ljeskarama kod Prijedora, u zaseoku Dubočaj, izgrađena još 1936. godine na rječici Ljubijica. Braća Radočaj obnovili je prije desetak godina i danas svakodnevno melje žito. (Vertikalno mlinsko kolo tipa podljevača na koje voda s donje strane udara u lopatice i pokreće ga).

Ova vodenica u Šurkovcu napravljena je na potoku Čadorka.

Panića mlin se redovno održava i radi kao nekad u dobra vremena.

Kamenje Sredića mlina odavno miruje. ►

Selo Miska Glava, po narodnom predanju nekada se zvalo Mlinska Glava, jer je imalo desetak mlinova. Ostala su četiri mlina od kojih samo radi Panića mlin. Svi su sagrađeni na potoku Drenovači pored puta Miska Glava - Donji Agići.

Antonića mlin u Sjenokosu.

Poslije Prvog svjetskog rata, tačnije 1928. godine, na potoku Koprivnica, izgradili su ovu vodenicu koja i danas radi.

Zaselak Sjenokos nalazi se na granici opština Prijedor i Novi Grad i pripada selu Donji Agići.

Nekada davno iz Like doselili su se Antonići. Sa puno braće i sestara porodica se proširila na više od trideset članova.

Još jedan mlin kojeg više nema - mlin na rijeci Japri kod Donjih Agića u kojem su mljeli žito stanovnici hozočkog naselja Kulina.

Ljubica Zorić, Milovan Antičić i Nada Rokvić ispred kulinskog mlina u Donjim Agićima 1971. godine.

Novi život stogodišnje vodenice u Donjim Agićima

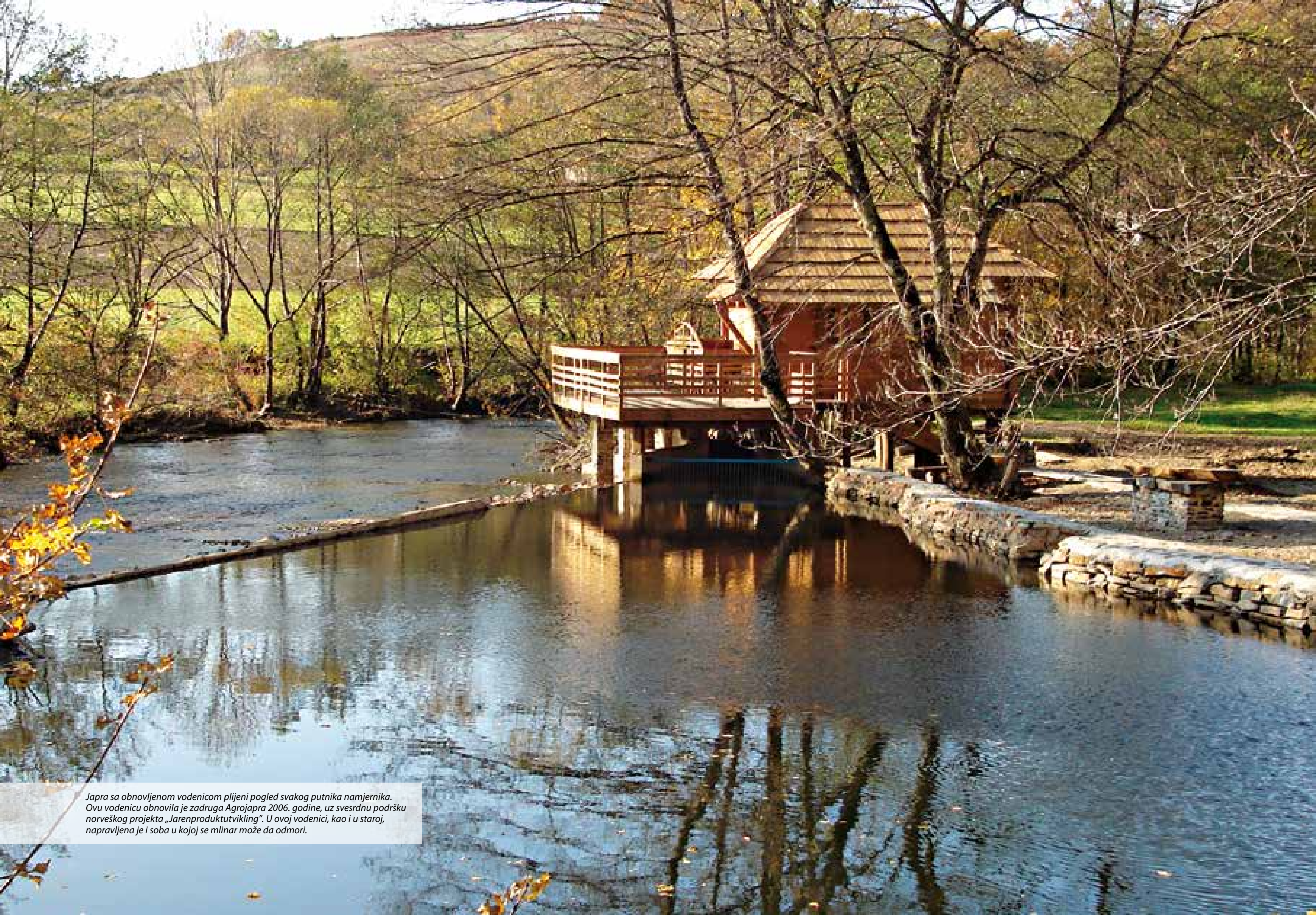
Donjoagička vodenica snimljena 1970 godine. Svjedok je istorije Podgrmeča. Sa prvobitnim izgledom dočekala je drugu polovinu 20. vijeka, ali nju su oko 1980. godine zaustavili električni mlinovi.

Ambar za žito Milutina Antonića (pradede autora ove knjige), današnji izgled. Na prvom spratu u pregradama odlagano je osušeno žito, odakle se odvozilo do vodenice, a u prizemlju iza stepenica bila je kovačnica.

Ista vodenica, snimljena 2000. godine, izgledala je zapušteno i u ruševnom stanju.

Japra sa obnovljenom vodenicom plijeni pogled svakog putnika namjernika. Ovu vodenicu obnovila je zadruga Agrojapra 2006. godine, uz svesrdnu podršku norveškog projekta „Jarenproduktutvikling“. U ovoj vodenici, kao i u staroj, napravljena je i soba u kojoj se mlinar može da odmori.

Obnovljena vodenica se našla u centru društvenog života, pored koje se okupljaju đaci, studenti, turisti ali i predstavnici opštinskih i republičkih vlasti.

U ljepotama Japre i nove vodenice uživali su i đaci sa svojom učiteljicom OŠ „Sveti Sava“ iz Novog Grada.

Gosti iz Italije i iz sela Štivor kod Prnjavora sa domaćinima iz Prijedora i Agića.

Osim što predstavlja obrazovnu i turističku zanimljivost u novoj zadržnoj vodenici ponovo se melje cijelo zrno, ekološko, integralno brašno.

Mlinar Dušan Davidović sa studentima Poljoprivrednog fakulteta iz Banja Luke.

Zadržna pekara „Vodenica“ svakodnevno peče dvadesetak raznih proizvoda i isporučuje ih u maloprodajne objekte u Novom Gradu i Prijedoru.

Žitelji Podgrmeča često najvažnije trenutke života uvijekvećuju ispred vodenice: sa vjenčanja Alene Krilić i Esada Lonića.

Pored vodenice na Japri napravljeno je i kupalište.

U cijeloj Republici Srpskoj traži se pšenično, kukuruzno, heljdino i bundevino brašno samljeveno u ovoj vodenici.

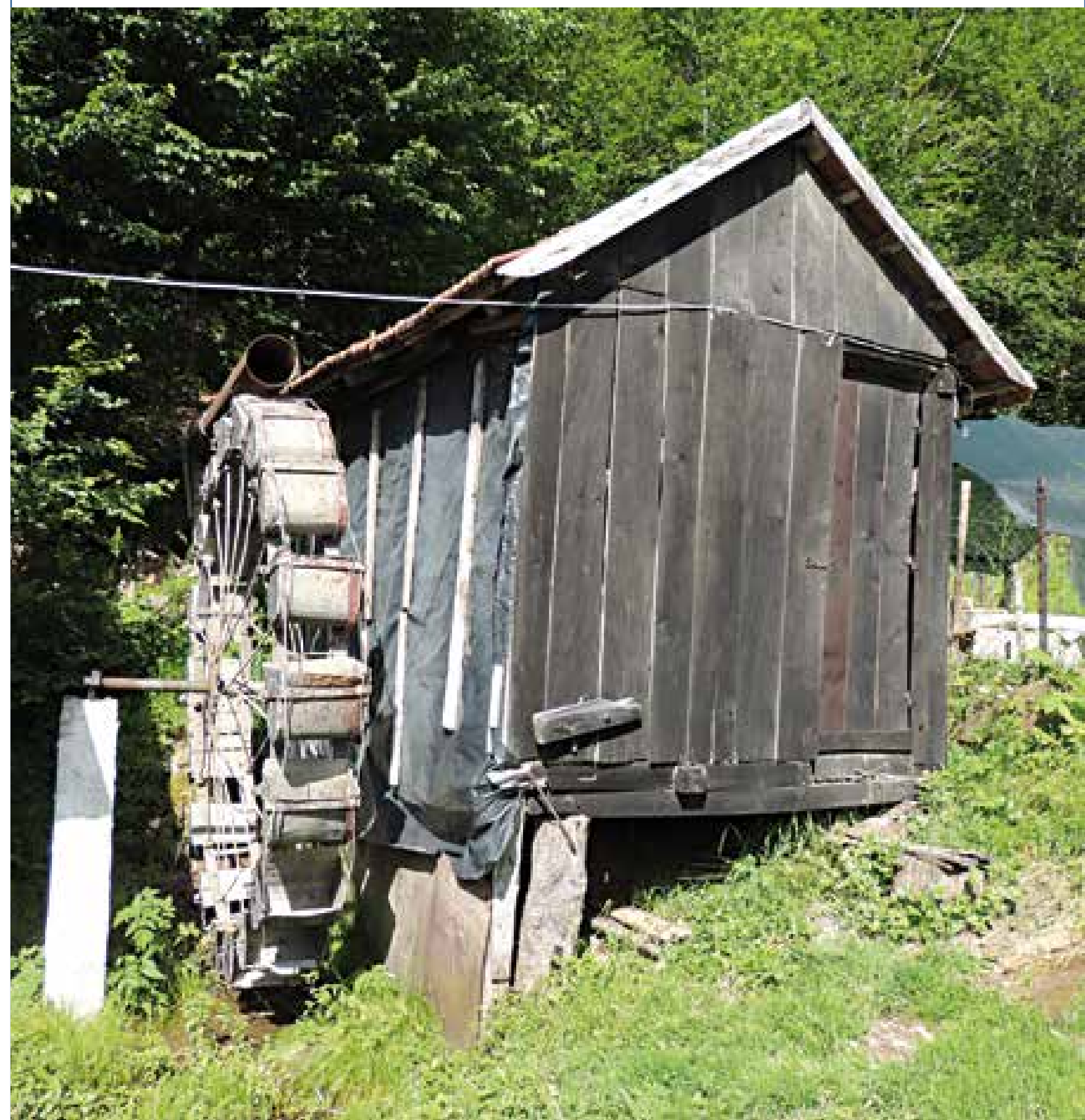
Gosti iz Norveške dočekani sa hljebom, soli i domaćom rakijom (hljeb je od brašna mljevenog u zadržnoj vodenici i ispečen u zadržnoj pekari).

Mlin Milana Miljuša ima drugi tip vertikalnog mlinskog kola, zovu ga nadljevača, jer voda sa gornje strane puni kašike (poluzatvorene kofe) i tako okreće mlinsko kolo.

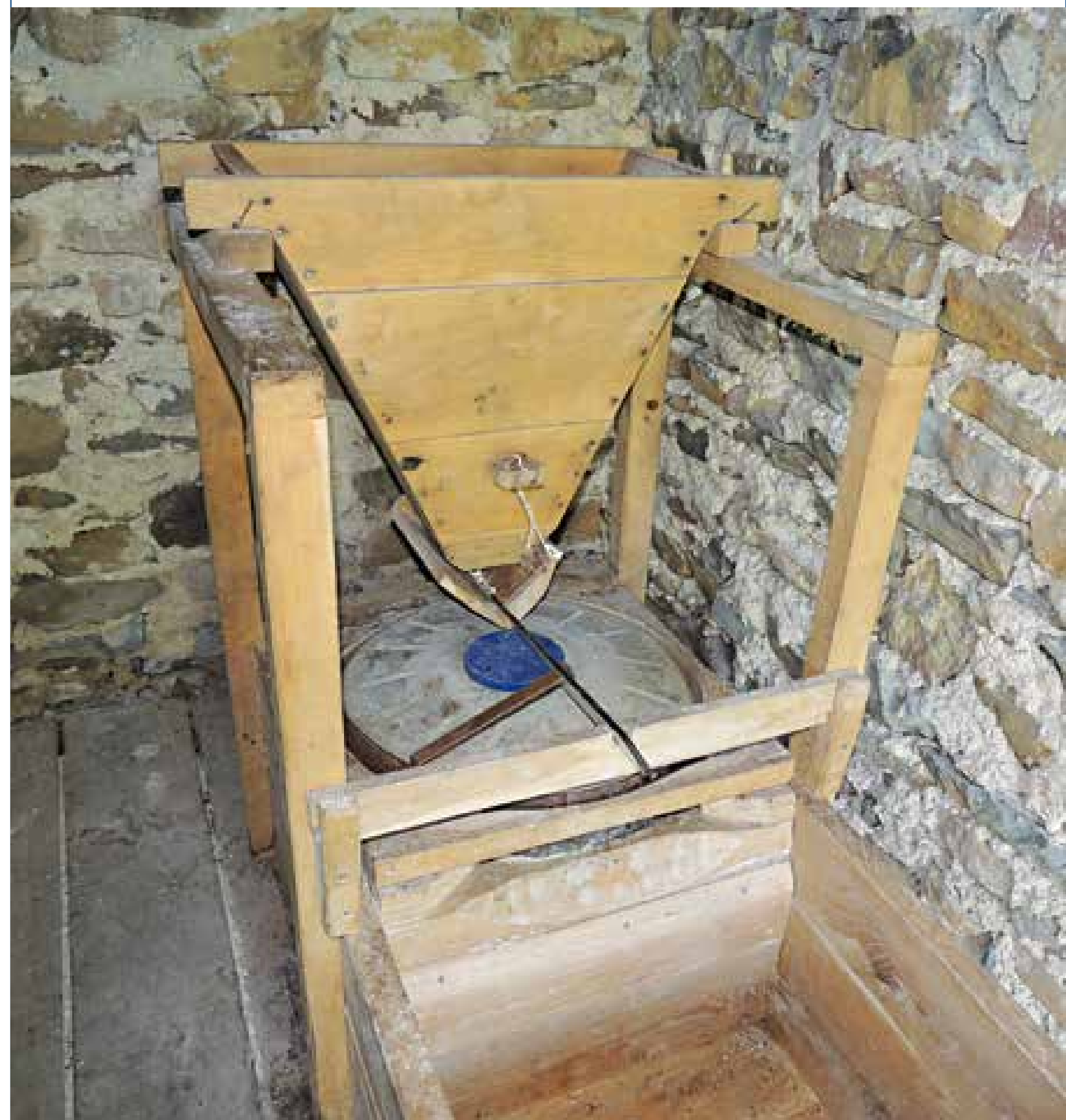
U zaseoku Iliđa, na putu od Budimlić Japre prema Sanskom Mostu, na razdaljini od 3,5 kilometara bilo je desetak vodenica. Po kazivanju šezdesetpetogodišnjeg Milana Miljuša, čija vodenica, jedina još i danas melje žito vlasnici ostalih vodenica kojih više nema bili su Marko Štikavac, Sava Antičić, Sveto Antičić, Vid Garača, Đuro Garača i Jovo Garača.

Milan Miljuš ne uzima ušur već besplatno samelje žito za mnoge mještane iz Budimlić Japre, Čela, Slatine i Anatičića Brda. U ovom zaseoku, na takozvanom Krečinom potoku još je bio mlin Marka Miljuša i njegove braće. Osim toga, na potoku Gračanica koji se sastaje sa potokom Iliđa bili su mlinovi Dušana Štikavca, Miće Štikavca, Vice Buzuka, a iz sela Slatine porodica Jevtić, takođe na ovom potoku imala je mlin. U Budimlić Japri gdje se Iliđa ulijeva u Japru, na ovom potoku nekada je radio i mlin potočar vlasnika Halida Seferagića kao i mlin Janka Mandića.

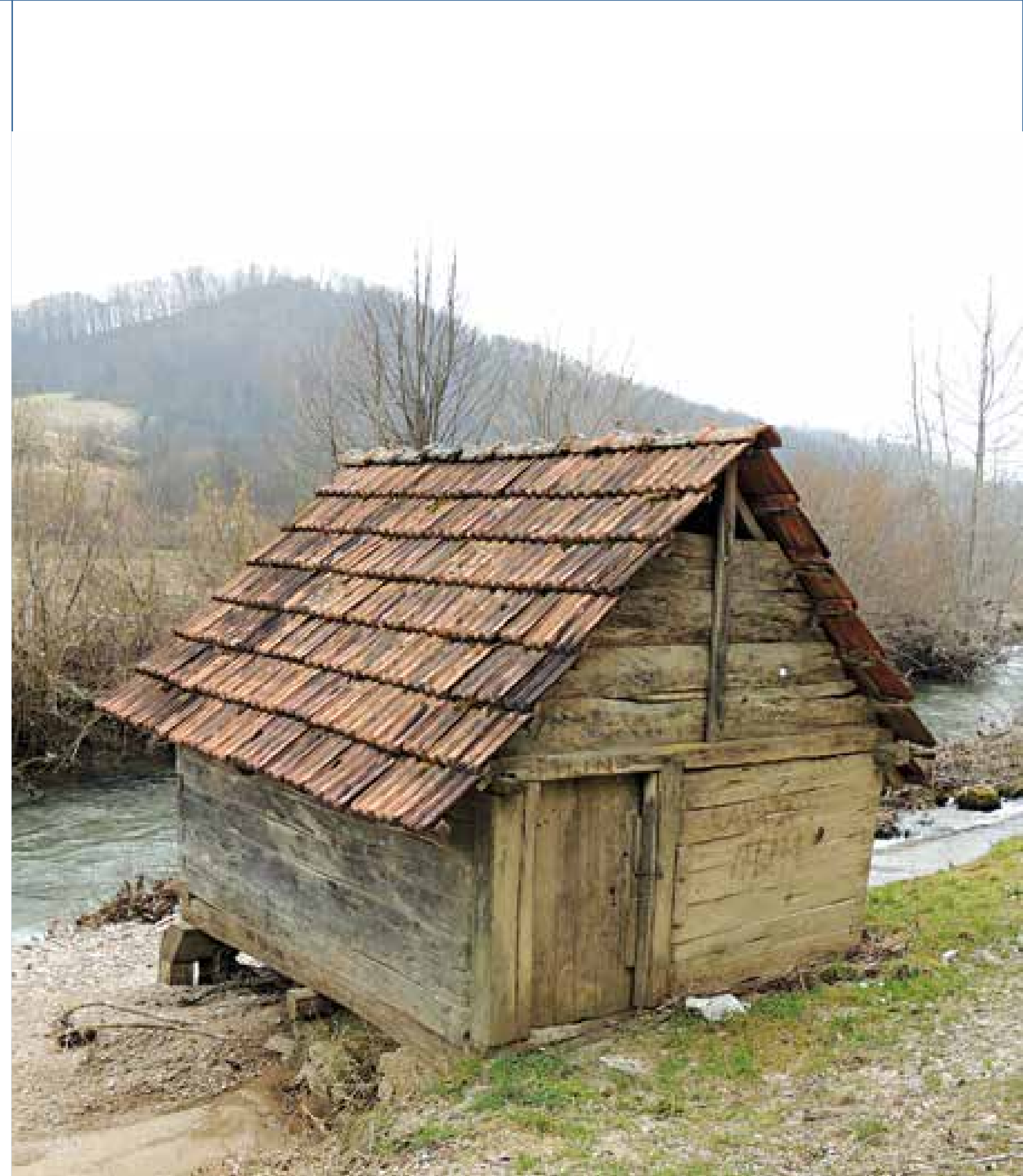
Nedaleko od vodenice Milana Miljuša nedavno je nekoliko komšija koji rade u inostranstvu, zajedno sa Jankom Majkićem, izgradilo na mjestu stare novu malu vodenicu koja melje kada vlasnici posjećuju zavičaj.

Unutrašnjost vodenice koju su izgradili mještani zaseoka Iližna koji rade u inostranstvu.

Unutrašnjost mlina u Johovici. Na fotografiji jasno se vidi i drvena konstrukcija oko gornjeg žrvnja, u narodu zvana okolišaj. U novije vrijeme oblaže se i limom. Služi da sakupi brašno ispod žrvnja i usmjeri ga u drveni sanduk ili kupac.

Mlin u Halilovcima na Japri, ako ga ne obnove broji svoje posljednje dane.

*Unutrašnjost napuštenog mlina u Halilovcima;
sve je još na svom mjestu, ali do kada.*

Jedini starinski mlin u Hašanima na potoku Kozinčić. Na Japri u Hašanima u vrijeme Čopićevog djetinjstva postojalo je šest mlinova: Gambirožin, Dvomlin u kanjoju Japar, Vukomanoviće, Čurguzov, Drljačin, kao i na potoku Kalin mlin Čopićevog djeda Triše.

Ispod mlinskog kamena velikog mlina na Kozinčiću pogačom pečenom od brašna iz velikog mlina sladio se nekada mladi Čopić. ►

Na ulazu u Hašane na potoku Rijeka u zaseoku Rijeka još stražari ostavljena vodenica.

U Majkić Japri jedini stari mlin pod bregovima, na kojima je Radanovo polje gdje izvi-
re Japra, preživljava svoje posljednje dane. Obilaze ga divlje životinje, mrki med-
vjedi, vukovi, lisice i srneća divljač koja dolazi da pije vodu na Japri ispod mlina.
U ovom selu stanovništva više nema. U Majkić Japru, u prostornom smislu poslije
Dabra najveće podgrmečko selo, vratile su se samo četiri porodice. (Zabilježeno i snimljeno
2013. godine)

„Nigdje više takvog raja kao moga zavičaja”, rekao je Branko Ćopić u jednoj pjesmi – dok iz Hašana preko Majkić Japre pogled puca na Grmeč i oblake koji su se nadnijeli nad mrgodnu planinu, rijetki namjernici pitaju se kada će u ovim krajevima ponovo početi život da buja kao nekada.

Vrijeme je već počelo da nagriza i beton od koga je bila napravljena jedina vodenica u Majkić Japri.

Jaz kojim je tutnjao brzak Japre odavno ispunjava truli šušanje, a u pozadini u nebo se bolno usijeca kostur negdašnjeg krova. Jaz je kanal od brane do vodenice kojim voda dotiče do badnja napravljenog od šuplje bukve ili od metala.

Žrvanj potkalinjske vodenice na Mračaju zapamtio je decenije i decenije ali se još nije istrošio i umorio. Na ovoj slici iznad žrvnja jasno se vidi čeketalo. To je letvica između koša i gornjeg kamena. Jedan njen krak udara u žrvanj i odskače tako da podstiče drugi krak čeketala koji podešava ravnomjerno istakanje žita iz koša pod žrvanj.

Ožednjelo mlinsko kolo u Potkalinju priželjkuje mlaz bistre pitke vode potoka Kalin. Vreteno – osovina, četvrtasta ili okrugla, prenosi energiju vode od kola ili vitla do mlinskog kamena. Gornjim dijelom prolazi kroz mlinski pod i završava se vezom za gornji žrvanj metalnom polugom koja se zove paprica i tako okreće gornji žrvanj.

U potkalinjskoj betonskoj vodeničici žrvanj već dvije decenije miruje.

Još prkosi vremenu i melje – drvena vodeničica na potoku Mračaj u Potkalinju.

Na Vojskovi kod Dubovika odolijevajući novim vremenima još radi dvomlin sa dva točka i dva kamena.

Ostaci nekadašnjih vodenica na Vojskovi nedaleko od izvora.

Iz dva snažna metalna badnja, dva mlaza pokreću dva mlinska kamena.

Ostaci nekadašnjih vodenica na Vojskovi nedaleko od izvora.

Po povratku iz Hašana na putu Dubovik – Arapuša, na području opštine Krupa na Uni, dva kilometra uz Vojskovu, a nedaleko od njenog izvora ispod Zalina, bile su četiri vodenice, jedna ispod druge. Ostala je samo jedna, obnovljena, u kojoj se i danas melje žito. Ostale samo tragovi odaju.

Na putu od Dubovika do Donjih Petrovića i Osredka nizvodno, Vojskova se u slapovima spušta prema Gornjim Rakanima gdje se kod zaseoka Damjanići račva u dva toka. Na desnom kraku obnovljena je stara vodenica, na lijevom izgrađena nova u nešto novijem stilu.

Stara i nova vodenica na Vojskovi melju žito. Prema knjizi „Vojskova – zaboravljena dolina“ Jovana Šekerovića Joje, u slivu rijeke Vojskove ukupno je bilo izgrađeno 50 mlinova i svi su radili početkom 20. vijeka.

Vojskova se u slapovima spušta prema vodenicama.

Novi mlin u Donjim Rakanima. Ispred mlina je ustava napravljena tako da se može iz mlina pomoću poluge usmjeriti voda na mlinsko kolo, a kada mlin ne radi, da se preliva preko brane u vodotok.

Vodenica je izgrađena na mjestu gdje je više od sto godina bila stara vodenica. Na donjem dijelu svaki badanj se sužava kako bi se dobio mlaz vode potreban za okretanje vitla. U ljetnom periodu, kada je čest manjak vode, koristi se obručac koji se ubacuje u slavinu, kako bi se smanjila količina vode a zadržao mlaz. Na fotografiji se vidi kako voda izlazi kroz slavinu ili cipun u punom kapacitetu.

Tridesetak poveljara izgradilo mlin na Vojskovi u Donjim Rakanima.

Nedaleko od Rudica izgradili su prelijepu i funkcionalnu vodenicu.

Od Rudica do Blatne je sedam kilometara. Kod Blatne skreće se lijevo i na drugom kilometru u selu Matavazi profesor dr Drago Todić, tada načelnik opštine Novi Grad, 2003. godine organizovao je gradnju novog mlina, gdje su ranije mljele tri vodenice.

Mlinovi na Skakavcu i Čađevici. ►

Vodenice na potoku Skakavac u selu Matavazi.

Mlin „Borbaš „ na potoku Čađevica napravljen je 1934. godine, a obnovljen 2012. godine.

Osim mještana sela Treća Čađevica, u ovom mlinu melju i mještani Male Novske Rujiške.

Mlinovi u Kršljama.

Tromlin na Japrici u Kršljama koristili su pomeljari iz ovog sela, ali i poredovnici iz susjednih Gornjih Agića.

U jednom od najvećih sela opštine Novi Grad, u Kršljama, davno su izgrađena dva mlina na rječici Japrici, koja se u Japru uliva kod Gornjih Agića. Prvi mlin je napravljen ispod zaseoka Štekovići, a drugi – tromlin dva kilometra nizvodno. To je bio jedini mlin u dolini Japre na kojem su se istovremeno okretala tri žrvnja.

Mlinovi kojih više nema - Novi Grad

Sve do 60 – tih godina 20. vijeka velikih mlinova bilo je i na rijeci Uni u Novom Gradu. U to vrijeme Una je, u novom i obližnjim mjestima, okretala 10–tak velikih mlinovih točkova koji su pokretali mlinsko kamenje.

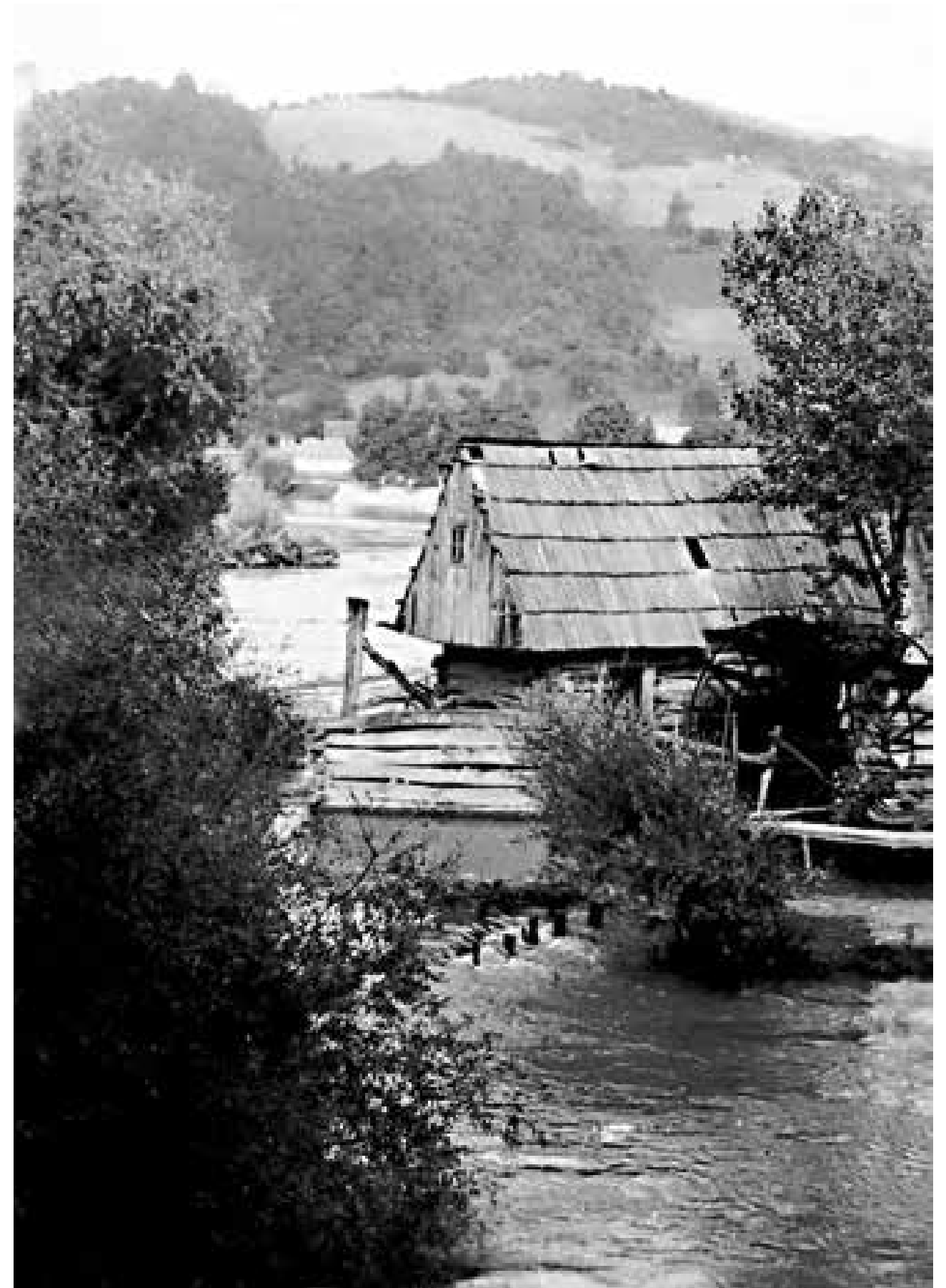
Na desnoj obali mlinovi su bili poredani uz obalu na kojoj se razvijalo i gradsko naselje. Među tim mlinovima, jedan od najpoznatijih i najstarijih bio je mlin Marka Pilipovića – Ličanina. On je iznad Ade na Uni u Novom Gradu napravio veliki mlin. Uzvodno poslije njega, preko puta upravne zgrade tekstilne fabrike „Sana“, na lijevoj obali Une – na hrvatskoj strani, bio je Begicanov mlin, porodice Džaferbegović, begovske porodice sa Urija. Ovaj mlin uglavnom je mlio za potrebe mještana Dvora na Uni. Neprestano je radio, naročito za vrijeme drugog svjetskog rata, sve do velike poplave 1955. godine, kada ga je voda toliko oštetila da se nije isplatilo obnavljati ga. Zatim, uzvodno iznad mosta za Matijevice, tj. za Hrvatsku, preko puta novog hotela Una, bio je Hakijin mlin. Vlasnik ovog mlina bila je, takođe begovska porodica Cerić - Jusufbegović iz Vidorije. Iznad Hakijinog mlina, preko puta džamije, plutao je na plovećoj drvenoj platformi mlin – Lađaš. Vlasnik mlina bio je Milanko Knežević iz Ravnica. Na rukavcu Une kod Matijevića radio je još jedan veliki mlin. Ovi mlinovi opsluživali su veliki broj domaćinstava sa područja opštine Novi Grad i Dvor na Uni, a danas od njih nema ni tragova.

Pored ovih mlinova, Cvjetko Stojaković – Beban, geometar u penziji, ispričao nam je priču o još dva mala mlina. Naime, još za vrijeme Austrije u prigradsko naselje Tunjica doselila se iz Češke porodica Živka Sladičeka. Njegovi roditelji su na potoku Tunjica napravili mlin potočar za svoje potrebe, koji i danas radi. Takođe u davna vremena, na potoku Tunjica, na mjestu gdje je prelazila stara cesta za Kostajnicu, bio je mlin potočar u vlasništvu čuvene porodice Pribičević. Na tom mjestu kasnije je napravljena kuća.

Plutajući mlin – Lađaš, prvi s lijeva, vlasnika Milanka Kneževića iz Ravnica predstavljao je pravu atrakciju. Građen je od najkvalitetnije hrastove crveni, što dokazuje velika jagma za ovim materijalom nakon prestanka rada ovog mlina 60 – tih godina prošlog vijeka.

Drugi mlin na drvenim stubovima, na slici ispod Lađaša je Hakijin mlin, porodice Cerić – Jusufbegović iz Vidorije. Oba mlina, zajedno sa ostalim tadašnjim mlinovima ukrašavali su obale Une, ali i mljeli žito u krušno brašno vrhunskog kvaliteta.

Marko Pilipović, doseljenik iz Like na Bujišta kod Novog Grada, poslije Prvog svjetskog rata, izgradio je ovaj mlin, jer su takve mlinove gradili i u Lici, gdje su se razumijevali u mlinarske poslove i višenamjenski ih koristili.

Odoljeli zubu vremena

Markov sin, Branko obnavlja očev mlin 1945. godine. Na istom mjestu, iznad Ade, i to sa dva velika točka i dva još moćnija žrvnja. Zahvaljujući mlinu podigao je i školovao petoro djece: Dragana, Miku, Dragicu, Ljubana i Mirka. Kao iskusan kovač, Branko je u sastavu ovog mlina montirao mašinu koja je koristila vodu i za pokretanje pilane. Tako je ovaj mlin u Novom Gradu, jedini imao višenamjensku ulogu, kao i mlinovi u Lici.

Kao podsjećanje na vremena kada su Novi krasile vodenice, u porodici Pilipović, na brdu iznad Tunjice sačuvan je kamen iz stare porodične vodenice, koji sada pokreće struja, a vodeničar je 70-godišnji Mirko, najmlađi sin Branka Pilpovića.

Mlin na rijeci Sani kod Prijedora.

Vodenica na rijeci Zdeni kod Sanskog Mosta.

Mlinovi u Pounju nekad i sad

Ostaci starih Vodenica na Uni kod Bihaća, Bosanske Krpe i Otoke kao i današnje vodenice preuređene u kafiće, restorane i kuće koje samo podsjećaju na nekadašnje vodenice

Po većem broju mlinova u Pounju oduvjek su bili poznati: Kulen Vakuf, Martin Brod, Ripač, Bihać, Kralje, Kostel, Bosanska Krupa i Otoka. U izvorima iz 1962. godine, navodi se da je između dva svjetska rata od Martin Broda do Blatne radilo oko 80 mlinova, dok je ranije – 1890. godine, samo u okolini Bihaća bilo 60 mlinova.

Na Uni kod Bosanske Krupe ima vodenica obnovljenih posljednjih desetak godina čiji se vodenički točkovi neprestano okreću, ali ne da bi mlieli žito nego da poprave raspoloženje gostiju, jer su to vodenice preuređene u kafiće i restorane.

A često su na mjestima gdje su nekad bile vodenice podignute kuće za odmor koje svojom arhitekturom podsjećaju na vodenice.

Rođake grmečkih vodenica

Priču o podgrmečkim vodenicama nastavljamo novim vodeničkim slapovima. Kao što su dobroćudni vodeničari u svim krajevima slični jedni drugima, tako su i njihove vodenice „rođake ili posestrime“. Objektiv foto-aparata, kao i ljubav prema vodenicama, autora ove monografije odveli su i van Podgrmeča, u druge krajeve i predjele.

Turiste u Šipovu svojom ljepotom zapljuskuje rijeka Janj i obnovljene vodenice na njoj. Dobar primjer kako treba da se odnosimo prema baštini.

Rastoke nedaleko od Slinja na Kordunu su Plitvice u malom. To je čarobno vodeničarsko naselje mlinova kašikara. Desetak vodenica načičkanih po obodu prelijepog jezera, pored brzaka i slapova Slunjčice, koja se ulijeva u Koranu, koja su počela da se grade još u 17. vijeku, a i danas melju žito.

Nema kraja u svijetu u koji nisu stigle čuvene fotografije vodenica na Plivskim jezerima kod Jajca. Uništene u ratu, uz pomoć Japanaca obnovljene su i autoru ove izložbe poslužile kao odličan motiv za fotografisanje.

Ervenik je naseljeno mjesto u Bukovici, u sjevernoj Dalmaciji, između Obrovca i Knina. Tokom dugog vremena, pa sve do nedavnog rata, ovdje je bilo razvijeno stočarstvo, kao i poljoprivreda u ovoj prekrasnoj dolini Zrmanje. Osim žita proizvodilo se mlijeko i sir. Danas je Ervenik polupusto mjesto. Ali, ima velike mogućnosti za razvoj turizma i poljoprivrede. Malobrojni povratnici obnovili su jednu vodenicu nedaleko od centra opštine. Mi smo ovog puta posjetili i fotografisali ostatke najveće vodenice u sjevernoj Dalmaciji na Zrmanji – vodenicu Ivanković izgrađenu 1860. godine.

Da li će nova poljoprivredna zadruga „Ervenik” ponovno pokrenuti žrvnjeve na ovom mjestu, velika je nada Ervenika.

Pogled na Ivankovića mlin sa ceste Ervenik – Knin.

Sačuvan, ogroman, drveni kupac za brašno jasno govori o tome koliko se ovdje mljelo žito.

Ostali su sačuvani i svi badnjevi sa ustavama i poneko vitlo sa lopaticama.

Pored zgrade za prijem žitarica, suknare u mlinskom kompleksu, dok su čekali da se žito samelje i konji su imali svoj poseban kutak sa jaslama za sijeno.

Za mlinove i suknaru izgrađeno je na stotine metara kanala koji su doveli vodu iz Zrmanje i vraćali je u rijeku.

Dok je u Lici bujao život, mljelo se žito u desetinama vodenica. Mnoge su prepuštene zubu vremena, neke obnovljene, a neke poput ove na rijeci Gacka kod Otočca, još čekaju na obnovu, izazivajući i dalje pažnju turista.

Na rijeci Gacki u Lici narodno graditeljstvo mlinova došlo je do punog izražaja. Izgrađeno je na desetine mlinova. Osim što su mljeli žito uz njih, pravljene su pilane, stupe za stupanje domaćeg sukna i biljaca, i koševi za valjanje. Neke od njih su obnovljene kao ove na Majerovom Vrilu, a neke čekaju na obnovu.

IZLOŽBA DOKUMENTARNE FOTOGRAFIJE PODGRMEČKE VODENICE - ODJECI U JAVNOSTI

Otvorena izložba fotografija podgrmečkih vodenica

Prijedor – otvaranjem etnološke izložbe „Podgrmečke vodenice“, autora Milovana Antonića, u Muzeju Kozara počela je „Noć muzeja“. Otvarajući manifestaciju, direktor muzeja Zoran Radonjić rekao je da se ova ustanova pridružila zajednici evropskih muzeja koji tokom ove noći priređuje mnoštvo različitih sadržaja.

„Sve ovo radimo s namjerom da privučemo novu publiku u muzej, posebno mlade, i zato smo pripremili raznovrsan i zanimljiv program za sve uzraste“, istakao je Radonjić.

Autor izložbe o podgrmečkim vodenicama Milovan Antonić pojasnio je da je riječ o fotografijama vodenica u slivovima Japre i Vojskove odnosno Sane i Une, koje je počeo da izrađuje od 1970. godine.

Antonić je naglasio da su vodenice stotinama godina unazad bile važne našem narodu, isto kao njive, livade i šume, jer su značile život, ali i što su građene na najljepšim mjestima, na obalama rijeka i pored brzaka i splavova.

Antonić je dodao da ova izložba obnavlja sjećanja na život naroda u prethodnih nekoliko stotina godina.

Prema njegovim riječima, žalosno je što je od nekadašnjih više od 200 vodenica danas u Podgrmeču ostalo dvadesetak.

„One znače materijalno i kulturno dobro naše kulturne baštine i poruka je izložbe da se vratimo prirodi, starim provjerenim vrijednostima, zdravoj hrani i da negujemo i obnavljamo ono što je nekada bilo dobro, a to je brašno sa vodenice“, kaže Antonić.

Tokom „Noći muzeja“, koja je izazvala veliku pažnju Prijedorčana, biće održano predavanje Mirjane Vojvode sa Arheološkog instituta iz Beograda koja će predstaviti dostignuća arheološkog projekta „Viminacijum – rimski vojni logor Kostolac“.

Program će trajati do jedan čas iza ponoći, a posjetiocima će do tad biti prikazan dokumentarno – istorijski film „Nekada i sad – kuće znamenitih ljudi: dr Arčibald Rajs“ i etnološko – dokumentarni film „Usamljeni Samarićanin“.

U muzičkom dijelu večeri učestvuje kvartet klarineta iz Banjaluke, a posjetioci će u pauzi moći da degustiraju domaću hranu iz Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“ iz Donjih Agića.

„Noć muzeja“ u Muzeju Kozare u Prijedoru organizuje se od 2008. godine.

Glas Srpske, 16. 05. 2015.

Novi Grad: Izložba fotografija „Podgrmečke vodenice“

U Galeriji u Novom Gradu otvorena je izložba fotografija „Podgrmečke vodenice“, kojom autor Milovan Antonić želi podsjetiti na potrebu čuvanja i obnavljanja starih vrijednosti. Antonić je rekao da je u Podgrmeču u proteklih 200 godina bilo više od stotinu vodenica, koje su zaboravljene i prepuštene zubu vremena pojavom električnih mlinova vodenica.

- Vodenice su narodno blago, bile su nezamjenjive u proizvodnji hljeba, i život bez njih bio je nezamisliv. Od više od stotinu vodenica u Podgrmeču, više od 50 je bilo na Vojskovi, a ostalo ih je samo 10-ak. Obnovljene su vodenice u Donjim Agićima i održava se jedna u Hašanima. Samo u djelima Branka Ćopića ovjekovječeno je pet vodenica - rekao je Antonić.

Antonić, koji se fotografisanjem vodenica bavi nekoliko decenija, kaže da je podgrmečki kraj karakterističan po tome što je bukvalno premrežen potocima, rječicama i rijekama.

Viši kustos Muzeja Prijedor Marija Radaković rekla je da je bilo potrebno mnogo truda za ovu izložbu, i naglasila da je Antonić započeo veliki posao.

- Sela su pusta, zemlja neobrađena, zdravi i čisti krajevi ostavljeni su da propadaju. Možda će nam vodenice poslužiti kao opomena - istakla je Radakovićeva.

Otvarajući izložbu, načelnik opštine Novi Grad Snježana Rajilić rekla je sinoć da ova opština nastoji da obnovi vodenice.

- Sada je na redu vodenica u Rakanima, a u planu je projekat etno-sela u Svodni gdje je, takođe, planirana izgradnja vodenice - navela je Rajilićeva.

Izložba od 20-ak fotografija u Galeriji u Novom Gradu biće postavljena do 20. juna.

Izložba „Podgrmečke vodenice“ bila je prvo postavljena u Prijedoru, u okviru manifestacije „Noć muzeja“, a autor planira da obuhvati i vodenice iz Potkozarja i drugih krajeva.

RTRS, 05. 06. 2015.

SA PORTALA BAŠTA BALKANA

Izložba Podgrmečkih vodenica – slike vodenica pod Grmečom

Poziv na izložbu o vodicama pod Grmečom koje je smislio novinar Milovan Antonić

Izložbeni prostor Manakova kuća, Gavrila Principa 5, Beograd, od 1. oktobra 2015. godine

Još dok sam pre tridesetak godina živio u Beogradu, pa dolazio u moj zavičaj u Donje Agiće u Podgrmeču, zapala mi je za oko vodenica na rijeci Japri. Uočio sam kako seljaci u to vrijeme napuštaju svoje vodenice u kojima su vijekovima mljeli žito i umjesto njih nabavljaju električne mlinove gdje melju žito za stoku, dok brašno za ljudsku ishranu nabavljaju u trgovinama. Takva sudbina zadesila je i stari stogodišnji mlin u Donjim Agićima.

Sticajem okolnosti, kada su prohujali ratovi 1992–1995. godine, vratio sam se u moje selo gdje je moj otac Dragan poslije Drugog svjetskog rata bio jedan od osnivača seoske zemljoradničke zadruge „Agići“, koja je bila veoma uspješna, ali tokom posljednjeg rata uništena. Upornim radom obnovili smo zadržni život u Donjim Agićima, stvorili novu poljoprivrednu zadrugu „Agrojapru“, koja uspješno posluje i koja predstavlja naučnu bazu Poljoprivrednog fakulteta u Banjaluci, a dolaze nam studenti i iz Italije. Obnovili smo stari mlin na Japri koji gotovo danonoćno radi, a naše brašno koje meljemo je na visokoj cijeni.

Dok sam se pripremao, razrađivao ideju i vodio obnovu vodenice u Donjim Agićima zainteresovale su me i druge vodenice u Podgrmeču, obilazio ih i fotografisao. Ali ne samo u Podgrmeču, moju pažnju privukle su i vodenice na Uni kod Bosanske Krupe, Šipova, Jajce, Otočca u Lici i Rastokama na Kordunu. Međutim, Podgrmečki kraj bogat je planinskim potocima, bistrim pitkama vode, koji uviru u planinske nemirne i prelijepi tri podgrmečke ljepotice: Japru, Vojskovu i Sanicu koje pripadaju slivu velikih i jedinstvenih rijeka Sane i Une. U tom prostoru su i Hašani u kojima je rođen Branko Ćopić koji je taj kraj, pa i neke mlinove i njihove mlinare opisao u svojim knjigama. Na tim potocima i rječicama u prelijepim prirodnim, živopisnim predjelima bilo je više od stotinu potočara i drugih mlinova.

Malo ih se do danas sačuvalo i malo ih danas melje. Neke su obnovljene, ali svojim izgledom prilagođene su novim vremenima, a ima i takvih mlinova koji su obnovljeni, njihovi mlinski točkovi se okreću, ali se u tim mlinovima ne melje žito. Pretvoreni su u restorane, a šum vodenog točka uveseljava goste. Najviše je ruševnih mlinova čije su jaže suve i odavno ispunjene trulim šušnjem, a mlinsko kamenje rasuto oko mliništa ili skliznulo u vodu. Još više je mliništa gdje se samo naslućuju tragovi vodenica. Svaki od tih potočara imao je svoje vlastito ime, najčešće izvedeno od imena porodice koja je bila vlasnik mlina, ili od imena zaseoka. U obližnjim naseljima koja još nisu raseljena čuvaju se uspomene na mlinare koji su opsluživali te mlinove i na dogodovštine vezane za te mlinove.

Eto, to je priča o podgrmečkim vodicama o kojima na slikovit, rekao bih dokumentaran i etnografski način, govore moje fotografije na ovoj izložbi. U posljednjih petnaestak godina intenzivnije sam obilazio vodenice i napravio više od hiljadu snimaka. Za ovu izložbu izdvojio sam oko dvadesetak fotografija na petnaestak panoa.

Autor izložbe: Milovan Antonić novinar i publicista

2. oktobar 2015.

PODGRMEČKE VODENICE „ZAPLJUSNULE“ SAVAMALU

U Manakovoj kući Etnografskog muzeja Srbije mnogi posjetioci s posebnim interesovanjem razgledali su fotografije vodenica i njihovih ruševina na podgrmečkim rijekama i rječicama.

Čaravajući žubor, pomiješan s kloparanjem vodeničkih kola i žrvnjeva, Japra i druge podgrmečke rijeke i rječice, nedavno su se u beogradskom naselju Savamala, pridružile hučanju lijene Save koja protiče nedaleko od Manakove kuće, hrama kulture u sastavu Etnografskog muzeja Srbije. Tu je, u okviru Dana evropske kulturne baštine, od 1. do 10. oktobra, bila postavljena etnološka izložba dokumentarne fotografije „Podgrmečke vodenice“ novinara i publiciste Milovana Antonića, čovjeka posvećenog zadrugarstvu, novinarstvu, selu i fotografiji, zaljubljenog u rodne Donje Agiće u koje se vratio iz Beograda. Izložbu su prije toga, u maju i junu, razgledali mnogi Prijedorčani i Novljani. Izložbu koja je privukla veliku pažnju posjetilaca i medija, u Beogradu je otvorila likovna urednica u Etnografskom muzeju Milena Đurica, a poznata dramska umjetnica Jelena Žigon govorila je stihove Branka Ćopića posvećene Japri i djeda – Trišinom mlinu.

U uvodnoj besjedi autor izložbe Milovan Antonić je, naglasivši da vodenice predstavljaju narodno blago i da su sastavni dio narodnog života, seoske arhitekture, seoskog pejzaža i naše kulturne baštine, rekao da su one tokom posljednja dva milenijuma, sve do pojave električnih mlinova, bile čvrsto vezane za čovjekov život i njegovu sudbinu.

- Tim bogatstvom odlikovao se i Podgrmeč – dodao je. – Između rijeka Sane i Une gotovo svako selo i zaselak imali su svoje vodenice. One su imale i proizvodni i društveni značaj, na potocima i rječicama bilo ih je više od stotinu, a danas su prava rijetkost, svega ih je desetak, uz poneku novoizgrađenu, i veoma su zapuštene, prepuštene zubu vremena.

Antonić je naveo dobar primjer Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“ koja je 2006. godine obnovila stogodišnju vodicu, u kojoj se sada na starinski način žito pretvara u brašno sa svim prirodnim svojstvima žitarica i od tog brašna u zadržnoj pekari peče se traženi grmečki hljeb. U godini obilježavanja stogodišnjice rođenja Branka Ćopića, autor je podsjetio da je u vremenu djetinjstva našeg najpopularnijeg pisca u njegovom rodnom selu Hašanima bilo dosta vodenica, a danas je, nažalost, ostala samo jedna, na potoku Kozinčić, u kojoj se melje žito. Ona podsjeća na vrijeme i ljude koji su ovjekovječeni u Ćopićevim knjigama. Na kraju se Antonić založio da vodenice treba obnavljati, jer osim što melju žitarice u brašno, što je od neprocjenjive vrijednosti, mogu da se koriste u edukativne i turističke svrhe.

Vidoslav Đurđević,
Moje selo, novembar 2015.

Dugogodišnje prijateljstvo – prijatelj i savjetodavac, prof. dr Danilo Mrkšić (1936 -2016) sa Milovanom Antonićem.

Izložbu u Beogradu je otvorila likovna urednice u Etnografskom muzeju Milena Đurica, a poznata dramska umjetnica Jelena Žigon govorila je stihove Branka Ćopića posvećene Japri i djeda – Trišinom mlinu.

Izložba je privukla veliku pažnju posjetilaca i medija.

OPJEVANA IZLOŽBA O PODGRMEČKIM VODENICAMA

Nakon što je pogledao etnološku izložbu dokumentarne fotografije „Podgrmečke vodenice“ u Manakovoj kući Etnografskog muzeja u Beogradu, Trivo Railić, ekonomista i pjesnik, rođen 1935. godine u Japru kod Hašana, već dugo Beograđanin (na fotografiji sa autorom ove monografije, desno), iskazao je svoje impresije stihovima, pisanim u duhu narodne pjesme:

Vodenice, meljite nam žita,
jedu nam se pogača i pita.
Shodno, tome, evo prave teme,
autor je startov'o na vreme.
Snimio je vodenice stare,
to ne mogu da isplate pare.
Zahvalna su podgrmečka sela
za njegova ostvarena dela.
U bespuću gde god nema struje,
potočarke svojim pesmama bruje.
Pravili ih ljudi bez zanata,
bez eksera i dobrog alata.
Potočarke zavise od ljudi,
zato ne sme vreme da im sudi.
Njima sudi Pera pa i Muja,
samo zato što je došla struja.
Vodenica – najbolja mašina,
ne treba joj struje ni benzina.
Za svakoga, kao i za mene,
to su vredne stare uspomene.
Autor je sve od sebe dao,
ja verujem da mu nije žao.
On je svoje poklonio znanje,
prikazao vodeničko stanje.

*Trivo Railić,
Beograd, 10. 10. 2015.*

Podgrmečke vodenice - blago željno obnove

Da bi došli do nezamjenjive životne namirnice, brašna, a time i nasušnog nam hljeba, naši preci, gdje god im je priroda poklonila uslove, podizali su vodenice.

Bogatstvom tih drvenih zdanja nekada se ponosio, ali i sad se diči, cijeli Podgrmeč, prostor između rijeka Une i Sane, ispresijecan brojnim rječicama i potocima.

O njihovom neprocjenjivom značaju svjedoči i naziv starog mlina „Borbaš“, koji je tako „kršten“ jer su se mještani znali potući da bi što prije došli na red da samelju žito.

Štaviše, pojedini podgrmečki mlinovi iznjedrili su i imena seoskih naselja, pa se tako, po predanju, selo Miska Glava nekada zvalo Mlinska Glava, jer je u dobra, stara vremena imalo čak 10 mlinova, a sad tu brašno proizvodi samo Panića mlin.

U Podgrmeču, gdje spadaju dijelovi Prijedora i Novog Grada, te opštine Oštra Luka i Krupa na Uni, Sanski Most i Bosanska Krupa, naši su djedovi i pradjedovi u amanet ostavili stotinjak vodenica, sagrađenih na bajkovitim mjestima, a tek manji dio ih je opstao, dok ih još manje i danas služi namjeni.

Ostalim kamenje miruje, te su prepušteni propadanju i broje svoje posljednje dane, ili ih je zub vremena već pretvorio u ruševine, tako da se, na mjestima na kojim su podignute, mogu uočiti samo temelji, zbog kojih vas, kada ih vidite, obuzme žal.

Nisu zaboravljene

Od sudbine ih većina nije mogla pobjeći, ali da se otrgnu od zaborava, pobrinuo se Milovan Antonić, zaljubljenik u fotografiju, u čijem se objektivu vodenice prvi put pojavljuju sada već davne 1970. godine.

Plod njegovog bogatog višedecenijskog stvaralaštva nedavno je, u sklopu manifestacije „Noć muzeja“, izložen u prijedorskom Muzeju Kozare, nakon čega bi postavka trebalo da se preseli u Novi Grad, a u planu je da se ova etnološka izložba prikaže i u Banjaluci, u Sarajevu, te u Mostaru.

Antonić ne posmatra vodenice samo kao motiv za umjetnički izraz. Naprotiv.

Kolika je njegova želja da se one revitalizuju, doskorašnji direktor, a sadašnji savjetnik za razvoj u Poljoprivrednoj zadruzi „Agrojapra“ Donji Agići, kod Novog Grada, odlično opisuje jednom rečenicom.

„Brašno ispod vodeničkog kamena je nezamjenljivo“, poručuje Antonić, koji je veći dio radnog vijeka proveo kao novinar, iz čijeg su se pera izlila brojna rješenja o mogućnostima razvoja sela i poljoprivrede.

On kaže da danas u njegovom zavičaju i okolini žito melje tek desetak vodenica.

„Ima i onih koje još nisu 'pale' i bilo bi potrebno dosta truda da se mlinsko kamenje, koje još stoji na svome mjestu, pokrene. Najviše je onih vodenica od kojih su ostali samo temelji i na zemlji tragovi od ustava“, navodi Antonić.

Posebna pažnja

Od onih koje su „preživjele“, dvije podgrmečke vodenice, kako je Antonić dodao, zaslužuju posebnu pažnju.

„Jedna od njih je na rijeci Japri u Donjim Agićima, kojoj smo povratili život. Brigu o ovoj vodenici 2006. godine preuzela je Poljoprivredna zadruga 'Agrojapra'. Ona je obnovljena i u njoj se na starinski način dobija integralno brašno u kome su sačuvane sve prirodne vrijednosti žitarica. Od tog brašna u zadružnoj pekari peče se traženi grmečki hljeb. Ovu vodenicu, koja predstavlja i obrazovnu te turističku zanimljivost, opsjedaju i turisti kada dođu u Donje Agiće“, uvjerava Antonić.

A i mi smo se uvjerali da je vodenica na Japri, uz koju je sagrađeno i kupalište, postala atrakcija i magnet za đake, studente, izletnike, putnike namjernike... Čak i mladenci pred odlazak kod matičara ovdje nalaze savršen kadar za fotografisanje.

Druga obnovljena podgrmečka vodenica, koju je Antonić izdvojio, nalazi se na potoku Kozinčić, u Hašanima, rodnom mjestu Branka Čopića.

„Ona je, na svu sreću, popravljena i melje žito, ali i podsjeća na vrijeme i ljude koji su ovjekovječeni u knjigama Branka Čopića“, navodi Antonić.

Vodenice su decenijama zaokupljale njegovu pažnju, pa je fotoaparatom bilježio svjedočanstvo o njihovom postojanju. I, nažalost, nestajanju.

„Njih su uništili ljudska nebriga, ali i električni mlinovi koji su počeli da ih zamjenjuju. Danas se vremena mijenjaju. Vodenice zbog svoje osobene arhitekture, mjesta na kojima su podignute, te smirujućeg šuma vode prilikom pokretanja vitla ili mlinskog točka, mogle bi privlačiti turiste“, naglašava Antonić.

Razvoj sela

Kako prema fotografiji, Milovan Antonić decenijama gaji ljubav i prema novinarstvu, ali pokazuje i brojna ostala interesovanja.

Antonić, koji je rođen u Donjim Agićima, studirao je sociologiju i filozofiju na Zagrebačkom i Beogradskom univerzitetu. Veći dio radnog vijeka proveo je kao novinar, sastavljajući analitičke članke i komentare o društvenim promjenama, problemima i mogućim rješenjima razvoja sela i poljoprivrede. Nakon proteklog rata vratio se u zavičaj, gdje je na ruševinama nekadašnje Zemljoradničke zadruge „Agići“ osmislio novi vid zadružnog života i uspješno ga sproveo u djelo u novoosnovanoj Poljoprivrednoj zadruzi „Agrojapra“, čiji je bio jedan od osnivača i direktor od 2000. do 2013. godine, a sada je, na volonterskoj osnovi, savjetnik za razvoj. Napisao je nekoliko knjiga o zadržarstvu.

*Nezavisne Novine,
Dragan Sladojević, 31. 05. 2015.*

Supružnici Marinović sa članovima porodice i predstavnicima opštine Novi Grad.

Supružnici Marinović zavičaju poklonili mlin

U podgrmečkom selu Čele, kod Novog Grada, pokrenulo se mlinsko kolo novoizgrađenog mlina u kome će mještani ovog i susjednih sela mljeti žito, ali će biti i turistička atrakcija.

Uz šum vode, žrvnja i čeketala, još jedno mlinsko kolo počelo je da se okreće u zaseoku koji graniči sa selom Marini i susjednom opštinom Oštra Luka, na rječici Ovanjskoj, koja pripada slivu rijeke Japra.

Za ovaj prelijepi objekat, napravljen u drvetu, po izgledu podsjećajući na tradicionalnu brvnaru koja će služiti za mljevenje žita, ali i kao ljetnikovac i turistička atrakcija, zaslužni su supružnici Luka i Mileva Marinović, koji se već duže nalaze na privremenom radu u Njemačkoj, a sada se pripremaju za penziju i trajni povratak u zavičaj.

Često, a naročito posljednjih godina, ovi plemeniti ljudi pokazivali su spremnost da pomognu ljudima u nevolji i pruže pomoć u razvoju, pa je tako izgradnja ovog mlina samo jedno u nizu dobrih djela supružnika Marinović.

Supružnici kažu da su željeli da u svom selu naprave i ostave iza sebe nešto trajno, vrijedno i korisno, po čemu će ih mještani pamtili i sjećati ih se.

Nakon četiri do pet godina izgradnje, u koju su uložili oko 50.000 evra sopstvenih sredstava, Luka i Mileva napravili su prekrasnu vodenicu u kojoj će mještani moći besplatno da samelju žito, a omladina da se kupa u kupalištu koje ima oko 50 metara dužine i do 10 metara širine.

U sklopu novog mlina, osim prostorije u kojoj je smješten mlinski mehanizam - koš sa žrvnjem i kupom za brašno, nalazi se još nekoliko prostorija koje će, kao u pravom ljetnikovcu, služiti za odmor i zabavu.

Domaćini su, povodom puštanja novog mlina u rad, organizovali i svečanost, na koju je došlo više od 300 žitelja ovog i okolnih sela, koja je uz zvuke harmonike, pečenja i podgrmečke rakije, prerasla u narodno veselje.

Ovu svečanost uveličali su svojim prisustvom i Snježana Rajilić, načelnica opštine, i Mirko Zgonjanin, predsjednik Skupštine opštine Novi Grad.

Tradicija i kvalitet

Na ideju da prave mlin, supružnici Marinović došli su kada su prolazili kroz Donje Agiće i često se zaustavljali da pogledaju na rijeci Japri vodenicu koju je obnovila Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“, a koja je tu izgradila i branu i kupalište.

Milovan Antonić, jedan od osnivača PZ „Agrojapra“, ističe da je srećan što je imao priliku da kreira i realizuje ideju da „Agrojapra“ obnovi stogodišnju vodenicu u Donjim Agićima, te da je još srećniji što ta vodenica djeluje kao podstrekač da se obnavljaju i grade nove vodenice.

„Osim što melju brašno neponovljivog kvaliteta, služe u edukativne svrhe za đake i studente, te predstavljaju turističku atrakciju“, kaže Antonić.

*Nezavisne Novine,
Dragan Sladojević, 19. 09. 2015.*

VODENICE KROZ STIHOVE I LEGENDE

Kuća Branka Ćopića u izgradnji na mjestu bivšeg pomoćnog objekta uz staru kuću.

Ostaci razrušene kuće u posljednjem ratu Branka Ćopića u Hašanima – rođaci iz Pančeva u posjeti za prvi maj 2019.

KOD STAROG MLINA

Čim oči sklopim, ja odmah vidim
i potok Japru, i vrba red,
evo i mlina prepunog lupe
i pred njim Triša, starina sed.
Okolo tog mlina proskitah davno
detinjstvo svoje nezaboravno...

.....
U tihom sklopu između brda,
ispod javora, u šumu lakom,
klobuča izvor, studen i bistar,
i potok brza srebrnom trakom.
Grgolji voda kroz divlju paprat...
Tu ti se rađa vesela Japra.

Potok – jarence skače i đipa,
na miru nije ni jednog trena,
po njemu igra senka od vrba,
blista i treperi odeća – pena.
Brzicom oštrom ko munja šiba
pastrmka smela, vatrena riba.

Podno bregova zaravan mala,
tu Japra nije potočić više,
strmoglav juri u badanj uski :
evo ti mlina starine Triše.
Luduje točak, vesela čigra,
vrtoglav tanac rečica igra.

Eh, čudna mlina, šta da ti pričam,
stotinu leta i više ima,
brvana belih, a krova siva,
zavijen maglom brašna i dima.
Povazdan tutnji, pljuska i lupa:
ukleto mesto đavoljeg skupa.

A čiča Triša, gospodar mlina,
starina svakom draga i znana,
prekrasne ćudi, s navikom čudnom:
svađa se s mačkom svakog dana.
Kad vika jekne nad bučnom vodom,
lukav se pacov smeška pod vodom.

DEDA TRIŠIN SAN

Potok se Japra pod selom peni,
virova bezbroj stvara,
uvek je nova, nestašna, mlada
i večno – Japra stara:
huči pod mlinom dedice Triše,
od sunca plava, mokra od kiše.

Svakog je čuda videla Japra
u svom vodenom veku,
hitajuć danju, žureći noću,
u Sanu, moćnu reku.
Kad bi nam toga kazala pola,
bila bi puna četvora kola.

Deda Trišin mlin koga je opjevao Branko Ćopić. Vremenom se urušio. Obnovljen je i počeo sa radom 2018. godine zahvaljujući zalaganju i donaciji Milorada Dodika, u to vrijeme predsjednika Republike Srpske.

MLIN JE STAO

Od rana jutra do mrkla mraka
dolinom reke putuje huka,
dane i noći između vrba
dedinog mlina čuje se buka.

U zelen točak s kašika deset
tu voda mlazom studenim bije,
biserni oblak visoko praši,
dugin se pojas u njemu vije.

Vrti se žrvanj, zubat i težak,
ovijen lakog vetrića dahom,
vodopad brašna bezglasno sipi,
pokriva dedu pamučnim prahom.

Prastare daske krova se crne,
pamteći trista i jedan dim,
pod strehom vrabac, naravno, čuti
i još je bezbroj dečice s njim.

Kraj samog mlina, u bistru viru,
tromoga klenu mladica goni,
kroz leden brzak pastrmka šiba
i mudra vidra nečujno roni.
Pred mlinom ravan, sunčani kutak,
tragova bezbroj po njemu ima,
tu pomeljari lulama dime
i konjče glavom stalno klima.
Mačak se Toša na suncu grije,
mije ga kiša sunčana vruća,
a malo dalje, pod vrbom krivom,
u hladu čmava delija Žuća.

A mlin se vrti, peva i bruji,
beskrajnu pređu ispreda vredno,
namata klupko, ogromno sivo,
na njemu ima stoleće jedno.

Da nije mlina s njegovom hukom
polja i staze bile bi neme,
dan i noć postali gluvi,
na svome točku stalo bi vreme.

Proleća jednog, u jutro tiho,
dok zlatan dren je na suncu cvao,
mlin je tri puta uzdahnuo tužno,
pljusnuo vodom, a zatim - stao.

Smiren je žrvanj još topao bio
i mirisao na brašno meko.
Prenu se deda, podiže glavu:
„Mlin je zaspo!” – tiho je reko.

Starina kožuh prigrnu dugi,
nešto mu naglo postade zima,
kao da štedi sanjiva gosta,
izađe tiho, na prstima.

Dedin je radnik čutao vredni
brvana belih i krova strma,
zelen je točak stajao mirno,
blistala samo kapljica srma.

Okolo svuda tišina pala,
samo se ptica ogłosi koja,
a deda reče sa tihom tugom:
„Umorila se starina moja.

Kada je počeo, ko će da pamti,
i mene, bogme, sećanje vara,
sagradiše ga majstori vešti
u davno doba Pekmeza cara.
Sada je umoran, kako i ne bi,
i njemu malko dremnuti treba,
izamleo je raznog žita
visoko brdo, do sama neba.”

I tu se deda za leđa primi,
Zastade časkom pa će ti reći:
„I ja sam, kanda, umoran malo,
valjaće negde zeričak leći.”

Polako ide deda Triša,
prostire kožuh pod prvi dren,
pa ga glasno zevnu, a onda leže
s rukom pod glavom, setan i snen.

U polju dotle Žuća i Toša
stali, ne čuju sa mlina huk.
„Šta li je sa njim? – trže se Žuća –
Nije ga, valjda, pojeo vuk?!”

Stade i Toša, naperi uši:
„Ne čujem njegov radosni bruj.
Il' je promuko il' možda spava,
Ili je nekud pobego, čuj!”

Prepuni briga drugari žure,
uz noge rastu ledeni žmarci,
a kada stigli, povika Žuća:
„Pogledaj, Tošo, zaspali starci!”

Žuća i Toša silaze brzo
starome točku, u taman jaz,
nađoše tamo začepljen badanj,
iz njega jaki ne bije mlaz.

„Pogledaj Žučo, vidim li dobro,
ovdje je neki upao đak?
Pripremi zube, pa ga izvuci.
Uvek se hvališ kako si jak.”

Priskoči Žuća, zubima škljocnu,
ko da je đavo ušao u nj,
povuče jednom, cimnu iz pete,
izvuče stari seljački gunj.

Istog trenu provali voda,
veselo točak poče da igra,
poskoči Žuća, pobeže Toša,
oba ih zali nestašna čigra.

A mlin zabruja ko nikad prije,
polete žrvanj ko konjić propet.
Prenu se deda, veselo viknu:
„Čiješ li mlina, budan je opet!”

Ponovo odjek niz reku pođe,
ispuni huka predeo baš,
opet su srećni kod mlina starog
dedica Triša, mačak i pas...

Jedino družje, u mome kraju,
na reci Japri, kod čiče – Ttriše,
skriveni žive drugari mudri,
Žuća i Toša – i nigde više.

Tamo ti sreća večito plovi
po tihoj vodi, u maloj barici.
Na Japri nikada ne stanu mlini,
nikada dobri ne umru starci.

Branko Ćopić
Pjesme pionirke, Beograd 1975.
Prosveta, Beograd,
Svjetlost, Sarajevo,
Veselin Masleša, Sarajevo

STARI MLIN

Skrivena u dolji uskoj
proviruje zgrada stara
neobičnog trudbenika,
malog mlina potočara.
Sjedi, poguren kao čiča,
tajanstvene bajke priča.

Tu divovi noću banče
i mudri se Ćosa krade,
projahuje na lisici
goropadni Lakat – Brade.
Brkajliju juri branom
Međedović s buzdovanom.

Preko dana oko mlina
četa đaka okolo vije,
e, tu nam je odvajkada
igralište najmilije,
tek nas prene prvi mračak,
došulja se kao mačak.

Eto tako, sve u igri,
u vrbiku, pored vode,
jurili se vrtoglavo,
a djetinjstvo kradom ode.

Da ga vratiš, kuda ići
Nikada ga nećeš stići.

Zgledasmo se začuđeno,
Razbuđeni šta smo, ko smo? –
Još u nama igre trepere,
a ratnici postadosmo.
Nož na pušku, gledaj pravo,
odnio je šalu đavo.

Ipak, noću, u tišini,
dok na odmor četa pada,
stari vrbik iz djetinjstva
razlista se iznenada,
povrati nam radost dječju,
a mlin počne priču vječnu.

Branko Ćopić
Izabrane pjesme
Srpska književna zadruga, Beograd 2018.

ДЈЕДА ТРИШИНА ВОДЕНИЦА

2100 m

Добро дошли у дједа Тришину воденицу!

VODENICA

Staro mjesto moje! Pod sjenkama grana
Radobolja mrmlja, vere se i prska
Mrke hridi streme visoko sa strana
Pune gustih zova, smokava i trska

Sve je isto, staro.... Samo, kao prije,
Ne čuje se hitri točak da udara;
Ko bol jedan što se u dnu duše krije,
Ostavljena ćuti vodenica stara...

Kroz vidnjaču malu, gdje u suhoj travi
Samo studen gušter polagano šušne,
Ne javlja se mlinar sa šalom na glavi,
Niti vidim one oči prostodušne.

Mnogo li sam puta ja ovdje, u hladu,
U večeri ljetne na odmoru bio,
I, dižući oči na mlinarku mladu,
Iz vedrice, žedan, hladne vode pio!

Bog zna gdje je sada?! ... Radobolja mrmlja
Puna grmjelica, srebra, adidara...
I dok zlatno veče pada pored grmlja,
Nakrivljena ćuti vodenica stara.

Aleksa Šantić

ZABORAVLJENA VODENICA

Nanizane duž reke i potoka
ko prazne puževe školjke ćute
zaboravljene vodenice
po urvinama mog zavičaja.

Žalosne vrbe nad njima
raspliću dugu kosu.

Korov spolja, paučina iznutra.

Puteljci i potoci davno
izjednačeni: ne zna se više kuda
je pevala voda, a kuda dvokolice.

Na topolama unaokolo, gde nekada
nisu smele ni da slete,
vrane sada mirno grade gnezdo.

Dobrica Erić

ZA SVE ONE KOJI SU DJETINJSTVO PROVELI U JAPRU,
ZA GENERACIJU KOJA JE PROVELA PROLJEĆNE, LETNJE I DRUGE DANE U JAPRU.
ZA ONE ČIJE PAMĆENJE NIJE IZBRISANO, ŠTA JE SVE BILO AL GA VIŠE NEMA

Mi pamtimo Japar kao bajku
voleli ga ko oca i majku,
bio nam je divna panorama
uspomena iz mladijih dana,

Kad se dignu ona magla gusta
milina je gledati sa rusta,
to posmatraš bez ikakve brige
a po vodi šetaju se ribe,
po stranama rasula se stada
sve od reke do tvrđave grada.

Mi pamtimo tad smo bili mladi
tad pilana punom parom radi,
tu je mnogi rezat klade išo
glavni bili Nikola i Glišo.
Stizale su klade iz Grmeča
a pohvale iz Krupe i Beča.

Ta pilana jeste bila mala
al je mnogo građe izrezala
bilo građe složene ko brda
od drveta mekoga i tvrda.
Njen je motor pokretala voda
za kupanje brana beše zgoda.

Sve na lager ne može da stane
ređane su klade pored brane,
sečenje je išlo sve po redu
letve, daske, a nekome gredu.

Radilo se, veruj meni, družu,
vodenica neprestano struže,
danonoćno bez prekida radi,
ona nas je spasila od gladi;
a magare ispred mlina stoji,
sa ušima prolaznike broji.

Ta je naša vodenica stara
milione samljela tovara,
tu se mljelo kakvo hoćeš žito
i po želji krupno ili sitno.
Taj je žrvanj okretala voda
primitivno, ali dobra zgoda.

Sva se brvna beleše od praha,
tu spavati bilo je i straha,
pričale su prababe i majke
za vampire i druge bajke,
čeketalo ne plaši se smrti
namestiš ga i ono se vrti.

Ovce bleje a jaganjci skaču,
mali prasci sisaju krmaču,
na kravama bronze odjekuju,
obadove repom sačekuju,
a kod konja brale nema šale
il' se biju il' među se pare,
svi koriste tu tekuću vodu
volovi se međusobno bodu.

A mi deca živimo bez brige,
obavljamo raznorazne igre,
oko podne tu je grupa cela
na okupu pored hladnog vrela;
neko ide da po brani plovi,
neko spreman da on ribe lovi,
neko ode da bere jagode.

Sve zavisi koliko je sati
neko opet čobanice prati,
to se svima dešavalo često
pa smo opet svi na zbornu mjesto.
To je mesto poznato nam svima,
kod pilane ili starog mlina.

Kada reka žubori u hladu
svak se brine o svome stadu
normalno je, nije više vruće
treba blago terati do kuće,
kući hrli ta dečija raja
puna sreće, puna doživljaja

Još su to uspomene mile
za Petrovdan kad se pale lile,
niko deci zabraniti ne može
mnoge trešnje ostaju bez kože,
ta se kora stavlja oko štapa
što su deca donijela iz Japra
zatim mora dugo da se suše,
dobro gòre, ali se ne puše,
iznda Japra, do samog Grmeča
kada gore sija se do Beča.

BLAGO ONOM KO JE TAMO RASTO
TO JE BILO DEČIJE BOGATSTVO.

Davno nekad tu je bilo more
a gradina imala je dvore,
mnogi zlato u gradini traže
zatrpano, to legenda kaže.
Ta tvrđava bila je do Japre,
sada iznad šetaju se čaplje.

Gde su nekad bile Bukarice,
sad se čuju samo kukavice.

Od Mikića ni traga ni glasa,
po palučku vrba se talasa.

Gambirože kuće bile guste,
nikog nema i one su puste

Pilana je industrija mala,
bila nekad pa je i nestala.

Nestalo je i većitog mlina,
nećeš naći od njega ni klina.

Žalosno je, ovo nije šala,
pored luke bila je i štala.

Naše luke nemaju ni pašu,
samo zmiije po vrbama jašu.

Ali moram spomenuti i to,
tu je dobro uspevalo žito.

Zarasle su staze i bogaze,
živa bića tuda ne prolaze.

Nestale su ustave i brane
kao mrtvi kada se sahrane.

Nema više oko luka plota,
nestalo je lepoga života.

Verujte mi kao da je snilo,
nema toga ko da nije bilo.

ZA OSTALE KAO I ZA MENE,
OSTALE SU SAMO USPOMENE.

Japar pamti kiše i snegove,
dobro pamti age i begove,
omladinu, bake i dedove,
jednom rečju mnoga pokolenja
iako je od žbunja i stenja.

Ovu priču čuo sam kod mlina,
on je bio rimska carevina.
Pa zbog toga kad smo bili mali,
mi smo Japar carevinom zvali.
Sad drukčije mi imamo znanje:
on je sada društveno imanje.

OVU NE ZABORAVI USPOMENU
NAPISAO SAM 14.FEBRUARA. TO JE
DATUM MOG ROĐENJA (1935)
Hollywood Florida S A D

Trivo Raičić, 2006. godine

LEPA VODENIČARKA

Na potoku usred gaja
vodenica melje stara,
tiho voda samo huji,
vodeničko kolo bruji.

Od jutra do mraka
puna je momaka,
jer tu brašno melje
i ušur uzima
lepa vodeničarka.

Devojčica brašno melje,
od brašna joj lice belje,
svakim danom sve je više
momčadije što uzdiše.

Okreće se kolo
taka, tika, taka,
svakom pomeljaru
zapela za oko
lepa vodeničarka.

Vodenica čeketala.
čeketala pa prestala.
Udade se mlada cura
sa mirazom od ušura.

Sad pevaju ptice
oko vodenice,
jer nema momaka,
ode im zauvek
lepa vodeničarka.

Rajko Jovičić

PJESMA O VODENICI

Pokraj Japre ima jedno selo
u njemu je lijepo i veselo.
A na Japri vodenica nova,
kao da je postala iz snova.
Te je snove jedan čovjek snio,
vodenicu novu napravio.

Kada dođu topli, ljetni zraci,
tu dolaze studenti i đaci.
Kupaju se, igraju i vesele
i ponovo opet doći žele.
Teče voda, preko brane huči,
tu se nešto dobro i nauči.

Dok se vrbe pokraj rijeke njišu,
male ruke razne pjesme pišu.
Točak leti veselo i hitro,
tu se melje naše razno žito.

Dok slavuji pjevaju na grani,
vodenica zdravo ljude hrani.
A iz šume slušamo glas sove,
to se selo Agićima zove.

Zorka Sučević, Donji Agići, 2013. godine

*Prilikom jednodnevnog izleta đaci i nastavnici požele da se fotografišu
ispred obnovljenog mlina sa svojim domaćinima iz „Agrojapre“.*

Legende o vodenicama NOĆI STRAVE I UŽASA

Naš narod je prava riznica legendi o svojoj istorijskoj prošlosti i junacima koji su je obilježili od kosovskog boja do danas. Međutim, posebne su legende o vilama, vilenjacima, vukodlacima, vješticama, vampirima, aždajama, zmajevima i drugim nemanima. Priče o njima su iz daleke prošlosti, od paganskog doba do danas. Sva ta zla bića su, kako se vjeruje, priča i prepričava, vezana za nečastiva bića – đavole u koje se povremeno pretvaraju.

Njihova staništa su, prema narodnom vjerovanju, vezana za visoke planine, velike šume, skrovita mjesta, vodenice i druga nepristupačna mjesta. Sve te nemani pojavljivale su se u gluvo doba noći, oko ponoći, pri jakom nevremenu i pojedinim godišnjim dobima.

Pošto su vodenice građene na malim vodopadima, u usjecima i posebnim mjestima, bile su idealno mjesto za pojavu zlih bića u raznim oblicima. Samo su hrabri pomeljari noćivali u vodenicama, najčešće po dvojica kako bi odagnali svaku pomisao o susretu sa nečastivim bićima. Žito su u vodenice najčešće donosili na magarcima smatrajući ih svetim životinjama zbog crne dlake u obliku krsta duž leđa i prednjih nogu. Oni su iz vremena legende o Isusu Hristu, pa su zbog toga korišteni baš u ove svrhe.

Nije bilo tog pomeljara koji nije imao priču o susretu sa zlim bićima u vodenicama. Taman kad zadriemaju i malo prispu, u gluvo doba noći oko vodenica se pojave čudni glasovi i razne spodobе. Odjednom, po svim pričama, voeničko kolo stane, voda šišti na sve strane, a kolo stoji i ne može da mrdne. Ponoć je, mjesečina kao dan, možeš naći iglu u plastu sijena, a na lakomici sjede tri gorske vile kao od majke rođene, kupaju se. Mlinarima se tada podignu kose na glavi, srce udara kao čekić, hoće da iskoči, probije ih hladan znoj, usta se osuše i ni riječ ne mogu da izuste. u glavi im prava frtutma (komešanje), dok se vile radosno kupaju i pršću vodom, ali ne pričaju sa voeničarom. U voeničaru se srce „skamenilo“, pa i ne diše, Bože dragi, samo da ovo prođe, nikad on više neće noćiti u voenici, taman da umjesto brašna izbacuje zlatnu prašinu. Okamenio se voeničar, sve su nade u životu izgubljene, nikad on više neće vidjeti kućnu čeljad, rodbinu i prijatelje. Odjednom nakon dugog vremena, pričaju voeničari, zapjevaše seoski orozovi i vile istog trenutka uzletješe u nebo i mlin proradi kao da ništa nije ni bilo. Mlinar se, teškom mukom, vrati u voenicu, tek tada klonu mu noge, otkazaše, prodrhta sav i sruši se na mlinski pod kao prazna vreća, a srce hoće da iskoči i lupa kao kovački čekić. Mlinar se tada obično prekrsti, spomene krsnu slavu, majku Božiju i anđele koji ga noćas sačuvaše. U glavi mu samo odzvanja jedna misao: da nije bilo seoskih orozova, ode glava na onaj svijet. Pade i teška zakletka, ako neko ikada više zakolje oroza (pijetla), imaće lično posla sa njim, jer da nije bilo pijetlova, jela bi se posljednja posmrtna čorba, zbog toga mlinarevo srce ne bi izdržalo.

Nešto tako slično se desilo 30-tih godina minulog vijeka u Škorića voenici (sad je može biti više nema) na potoku Blatna. Voenica je bila ukliještena između Sjeničaka (zaselak Todića) i Marijanovog brda, tamo gdje su se ta brda sastajala, pa je tu vladao „vječiti“ mrak, a da ne govorimo u gluvo doba noći. Ali šta je tu je, mora se mljeti žito za kućnu nejač i čeljad koja za glad ne zna. Noćevali su ljudi u toj voenici, jer ona zna da se zaspe žitom, pa prestane sa radom (zalegne), ne samelje žito. Neki su opet bili udaljeni, pa su morai noćevati jer sutradan melje drugi poredovnik, pa treba čekati osam dana. Dogovarali su oni zajednički noćni boravak, jer je u voenicama u ponoć drugar mio, pa taman i druge vjere bio.

Sve je to razumljivo, ali zašto je naš junak Škorić, odlučio da noći u voenici, ostaće vječna tajna, jer mu je kuća bila udaljena samo 500 metara od voenice. Je li to balkanska tvrdo-glavost, inat ili ko zna šta drugo da čovjek izaziva sudbinu? Bilo kako bilo, odluči on jednog dana da noći u voenici i da dokaže drugima da su sve te priče izmišljene, da to pričaju samo strašljivci, lažovi i dangube koji nemaju šta da rade, pa tako baljezgaju (lažu). Dođe Škorić u voenicu jednog jesenjeg dana pred samu noć i donese 50 kilograma pšenice krupne kao

drenjci, umivane (prane u vodi, pa osušene), pa će brašno biti samo takvo za somun, pogaču, uštipke i druge đakonije. Zaspe on pšenicu u mlinski koš, pusti vodu na mlinski točak (kašikar) i uperi (namjesti) mlinski točak da samo tako melje. Klepeće mlin, grće brašno u mučnicu čiji miris budi želudac, pa stomak počinje da krči. Ponio mlinar sjekiru, nasjekao suhog granja i naložio vatru, pa toplo kao kod kuće, samo tako može biti. Sad samo da zamijesi kolač (kruh kao lepinja), ispeče u žaru, pa da se ugosti i utolo glad, a kolač sladak i vruć da prste odgrizeš. Zamijesio kolač kao najbolja majarica (glavna kuvarica u domaćinstvu), pa izgrne žar kraj vatre da malo zapreta kolač kad mu malo otvrdne kora. Sve on to uradi, pa malo sjede i utone u svoje misli koje ga danima progone. Kakva će biti zima, ima li blago (domaća stoka) dosta piće (sijena, hrane), hoće li mu se sin ženiti, pa tu treba troška, pa sve tako redom o životnim problemima. Utonu tako Škorić u razne misli i nije primijetio da je već gluvo doba noći – ponoć. Još samo da izađe na lakomicu i opere ruke od tijesta, pa će i kolač prispjeti za trpezu. Pridiže se on, otvori mlinska vrata, pa ponosno krenu lakim hodom prema lakomici. Mjesečina kao dan, igle se mogu brojati, pa pomisli: šta li samo bulazne i lažu o nečastivima, noć je bogom dana, samo takva može biti. Zamoči on ruke u bistru vodu kao djevojačke suze i baci pogled na okolinu. A onda mu se nešto pričinilo – ukaže kao da je kolač izašao za njim, iako mu prodoše one priče kroz glavu. Brzinom munje on nastavi da pere ruke. Ma neće se on ustezati, njemu se pričinilo, pogledaće ponovo uza sebe je li pogača (kolač) tu ili tamo gdje treba da se peče. To potraja čitavu vječnost, iako je samo zamočio ruke u vodu, a opet misli, ma nije to ništa, sad ću ja to da razriješim. Nevoljno baci pogled iza sebe i stvarno izašao kolač za njim, pa mu nekako sve veći, više liči na mlinsko kolo, kako je mogao toliko narasti! Više nije bilo dileme, nečastivi su tu, treba se spašavati, jer glava je samo jedna. Klisnu (potrča) Škorić uz bare svojoj kući koliko ga noge nose, ne bi ga sve vile ovog i onog svijeta stigle. Za tili čas stiže kući, pa udari u kućna vrata koja iskočiše iz svojih šarki kao da tamo nisu ni bila. Pade preko kućnog praga, pa samo krklja, jauče i teško diše, čuje se do pola sela. Skočiše usnuli ukućani, pa sve misle - došli lopovi da ih orobe, uzimaj ko šta može, pa kom opanci kom obojci. Prvi se sabra domaćin, pa podvignu: „Predaj se da ne bude belaja i ne padne mrtva glava“. Čuje njega Škorić, ali niti romori (šapće) nit govori, zanijemio od straha. Zapališe luč, pa mic po mic prema „lopovu“, a izgleda da se predao. Kad ono, Bože pomoz, njihov Milutin, leži nepomičan, krupno diše i ne mrda ni malim prstom. Sletiše se ukućani, unesoše ga kraj ognjišta, neko dodade vodu, pridigoše mu glavu i napojiše kao ranjenog junaka na Kozari. Odmah nastaviše na ognjište malo mlijeka i povrate mu dušu (život). Bože dragi, otkud on, šta ga je prepalo, pa sve strijepe da se neće povratiti u život i da će dobiti padavicu (epilepsiju). Malo po malo i „junak dođe sebi“, te prošapta: „Bože dragi, jesam li živ i gdje se nalazim?“ Ukućani zažagoriše: „ Ne boj se, kod svoje kuće si, spasili smo te u zadnji čas“. Škorić ponovo klonu i pade u duboki san. Ukućani se uzhodaše, pa iznesoše ikonu Svetog Nikole i krsne slave, te se mole da im Milutin preživi.

Konačno osvanu bijeli dan, pa se izvrši detaljna analiza kolača koji hoda. Kontaju oni ovako, pa onako i opaziše da je Milutinu svitnjak nagorio. Ukuvao je on vrh svog svitnjaka (špage kojom se opasao umjesto kaiša), pa kad se kolač malo zapekao i ukrutio, on ga je izvukao za sobom. Ležao je Škorić čitavu heftu (sedmicu), doboga bolestan i nemoćan, ali srećan što je živu glavu izvukao. Nerado je pričao o tom događaju i najboljim prijateljima, a seoskim lolama gotovo nikako, jer su ga oni zadirkivali i ogovarali.

Dugo nije ni išao u voenicu, a ne daj Bože da sačeka noć, nije voenica za noćivanje, nek u njoj sam vrag spava. Škorić neće zasigurno nikad više! Naučio je lekciju za sva vremena i do kraja života.

Drago Todić

Izdavač
Atlantik BB

Za izdavača
Branislav Galić

Štampa
Atlantik BB

Za štampariju
Branislav Galić

Saradnici
Prof. dr Danilo Mrkšić
Marija Radaković
Jovo Bajić
Mile Gvozden
Nada Nešković Raičić

Objavlivanje ove monografije finansijski su podržali:
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske,
Opština Novi Grad i Poljoprivredna zadruga „Agrojapra”
na čemu im je autor zahvalan.